

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

**Prology v nejstarší české hagiografii
a historiografii**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Hana Vastlová

Specializace v pedagogice obor Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: Mgr. Jiří Novotný

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně
s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň2015

.....
vlastnoruční podpis

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucímu své diplomové práce Mgr. Jiřímu Novotnému za jeho cenné rady, ochotu a trpělivost.

Obsah

Úvod	2
1 Primární prameny	3
1.1 Legenda Kristiánova	5
1.2 Kosmova kronika česká (<i>Chronica Boemorum</i> = <i>Kronika Čechů</i>).....	7
1.3 Život svatého Prokopa (<i>Vita minor</i>)	9
2 Prolog	12
2.1 Prolog – předmět zkoumání a pojmy	12
2.2 Informace o osobnosti autora uvedené v prolozích	13
2.3 Prolog Kristiánovy legendy	14
2.4 Prology Kosmovy kroniky	17
2.4.1 Počíná se úvod k proboštu Šebířovi	18
2.4.2 Druhá předmluva k následujícímu dílu, psaná mistru Gervasiovi.....	19
2.4.3 Počíná se předmluva ke Klimentovi, opatu kostela Břevnovského	19
2.4.4 Počíná se omluva téhož děkana	20
2.4.5 Kapitola č. 59 třetí knihy	21
2.4.6 Shrnutí prologů Kosmovy kroniky	21
2.5 Prolog <i>Vitae minoris</i>	23
3 Topoi.....	24
3.1 Topos líčené pokory.....	26
3.2 Dedikace díla	27
3.3 Topos žádosti o opravu díla	28
3.4 Impulz k sepsání díla/důvod k sepsání díla.....	29
3.5 Žádost o podporu	30
4 Srovnání prologů	31
Závěr.....	33
Resumé	36
Použitá literatura.....	37

Úvod

Předmětem zkoumání diplomové práce jsou prology v nejstarší české literatuře. Prology a epilogy souhrnně označujeme jako rámcové části díla. Mohli bychom říci, že jsou prology zbytečné, protože nám žádné informace vztahující se k ději nepřinášejí, ale opak je pravdou. Právě z předmluv víme mnohé informace o autorech děl, seznamujeme se s důvody k sepsání textů, zjišťujeme, komu je dílo věnováno a proč, dokonce se objevují žádosti o podporu děl. V středověkém období byla totiž podpora díla velmi důležitá. Stejně tak tomu je i dnes.

V rámci diplomové práce budeme zkoumat prology Kosmovy *Kroniky Čechů*, předmluvu *Kristiánovy legendy* a prolog jedné z prokopských legend *Vita minor*. Mimo jiné uvedeme charakteristiku primárních pramenů a zaměříme se na společenský kontext doby sepsání těchto děl. Základem je tedy seznámení s těmito primárními prameny (doba vzniku, informace o autorovi atd.). Neméně důležitou součástí diplomové práce bude obecná charakteristika prologů ve středověké literatuře. Mezi další úkoly patří probádání prologů již zmíněných primárních pramenů a zachycení zákonitostí tvorby prologů v době středověké. V předmluvách budeme hledat fráze typické pro středověkou literaturu. Tyto fráze roztřídíme z hlediska obsahu, doložíme na konkrétních případech. Jedná se např. o topos líčené pokory a skromnosti, dedikace díla, topos žádosti o opravu či žádosti o podporu. Tyto sentence jsou nedílnou součástí středověké literatury, proto je rozhodně nemůžeme opomenout.

Pro vypracování textu je nezbytné používat i sekundární literaturu. Konkrétně budeme vycházet z publikací Václava Chaloupeckého, Josefa Ryby, Jany Nechutové, Petra Sommera, Oldřicha Králíka, Dušana Třeštíka, Miloslava Švába a mnoha dalších.

Poznatky z primárních pramenů a sekundární literatury sumarizujeme a vyvodíme z nich odpovídající závěr.

1 Primární prameny

Primární prameny jsou pro diplomovou práci jedním ze základních zdrojů cenných informací. Cílem kapitoly je charakterizovat a stručně přiblížit zdroje, které slouží jako podklady k sepsání diplomové práce. Základní zásobárnou informací budou kroniky a legendy z období středověku. Prameny použité v této práci byly psány latinsky. My vycházíme z překladů do novočeštiny.

Kroniky byly v období středověku velmi populární, avšak jejich funkce v tehdejší době a v době současné se velmi liší. Autorovým úkolem ve středověku nebylo objektivně informovat o běhu událostí (na rozdíl od současnosti). Kroniky často sloužily k popisu mocenských a majetnických nároků různých panovníků a církve, proto se v kronikách často objevuje jakýsi oslavný pohled na různé vládcy.

Již od dob antiky byla historie brána jako učitelka života (*historia magistra vitae*), která má poskytovat poučení pro život a také nábožensky vzdělávat. Stejnou funkci měla v období středověkém většina literárních žánrů. Středověké historiografické spisy měly nejen poučovat, ale i bavit (*et docere et delectare*). Základním úkolem kroniky tedy bylo poučit, pobavit a nábožensky a morálně vzdělávat.¹

*Legenda (to, co má být čteno), základní hagiografický (řec. hagios = svatý, grafó = píši) útvar, patří ve středověku k nejčastějším a nejrozšířenějším literárním projevům. Její počátky sahají do 2. stol. n. l., kdy vznikla vyprávění o osudech mučedníků a životopisy svatých.*² Stejně jako kronika patřila i legenda v období středověku mezi nejpobulárnější žánry. *Po celé dlouhé románské období byla vedle historického spisování jediným a bezkonkurenčně nejoblíbenějším žánrem.*³ Měla seznamovat co největší masu věřících s informacemi o původu svatých, o jejich narození, o skutcích během světcova života, výjimečných vlastnostech, o umučení a o zázracích, které byly danému světci přičítány po jeho smrti. *Každá legenda má obvykle tři, resp. čtyři části: život, umučení, přenesení ostatků (čili translace), posmrtné zázraky.*⁴ K literárním zákonitostem legendistického žánru patří i časté užití topoi (užívání povinných míst v textu, tzv. loci communes). Právě středověká legenda je jedním z nejvíce nápadných projevů provázanosti literatury a křesťanství.

¹ NECHUTOVÁ, Jana. *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*. Praha: Vyšehrad, 2000. s. 64.

² TAMTÉŽ, s. 36.

³ TAMTÉŽ, s. 36.

⁴ KRÁLÍK, Oldřich. *Kosmova kronika a předchozí tradice*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1976, s. 42.

Zpočátku byla legenda považována za literaturu oficiální, o čemž svědčí i jazyk těchto děl – latina. Postupem času ale dochází k pronikání lidového prvku spojeného se schematicností – nápadná podobnost jednotlivých světců, kteří mají stejné ctnosti a konají téměř totožné zázraky. Hlavní funkcí děl je morální poučení a náboženské povznesení.⁵

Na tuto problematiku však existují různé pohledy. Jeden z předních českých historiků Dušan Třeštík se domníval, že funkce legend byla odlišná. Podle jeho názoru měly legendy sloužit především k podpoře budování kultu svatých. Sepsání legendy bylo nutnou součástí kultu svatých z toho důvodu, že legenda měla věřící oslovovat. Legendy pak byly často předčítány ve výroční dny svatých a mučedníků (v den jejich svátku či památky).

V souvislosti s legendami si klademe otázku, do jaké míry mohou tyto literární památky sloužit jako historické prameny. Vznik legend je totiž spojován s náboženským povznesením a morálním poučením. Rozhodně nesloužily k historickému poučení čtenářů (v období středověku bychom spíše měli mluvit o posluchačích). *Na historické věrnosti příliš nezáleží, mimo zmíněný teologicko-morální zřetel je pro spisovatele takovýchto textů podstatně důležitější užití patřičných ozdob, mezi nimi i loci communes, které moderního čtenáře, očekávajícího věcné informace, matou. Je tedy třeba užívat legend jako zdrojů historického poučení s touto rezervou, i když zejména tam, kde jiné prameny k dispozici nemáme, musí takto posloužit i legenda.*⁶

Legendy byly opisovány a šířeny. Za zajímavé považujeme také to, jak se s dobou proměňuje i hlavní hrdina (tj. svatý). Zpočátku je populární mnišský asketický ideál, později křesťanský rytíř.

Středověké kroniky a legendy k sobě mají velmi blízko. Vznik obou těchto žánrů silně závisí na církvi. Díla většinou vznikala na církevní půdě (často na objednávku církve, především zpočátku). Hlavním úkolem kronik a legend byla oslava Boha a jím vyvolených osob, tedy svatých. *Další druh prolínání historického a hagiografického žánru vzniká z namnoze totožných rétorických předpisů pro oba druhy prózy – povinné jsou často tytéž loci communes (např. historiografická laudatio je blízká pochvalám legendistickým, k nepoznání podobné jsou mezi sebou prology obojího žánru).*⁷

⁵ NECHUTOVÁ, 2000, s. 36-38.

⁶ TAMTÉŽ, s. 37.

⁷ TAMTÉŽ, s. 66.

1.1 Legenda Kristiánova – Vita et passio sancti Wenceslai et sancte Ludmile ave eius

Kristiánova legenda je spíše souborem legend o Václavovi a jeho babičce Ludmile, někdy nazývaná ludmilská a václavská dvojlegenda. To, že jde o dvojlegendu, je velmi netypické. Další zvláštností je, že v textu vystupují i postavy věrozvěstů Cyrila a Metoděje. Tato legenda bývá označována také jako „nejstarší česká kronika“ či „pásmo legend“.⁸ Dílo je na svou dobu poměrně rozsáhlé (nejrozsáhlejší ze známých václavských a ludmilských textů) a myšlenkově a stylisticky velmi vyspělé, psané latinsky. Styl je považován za pokročilý také z toho důvodu, že tvůrce používá specifické výrazové prostředky. Jazyk společně se stylem vypovídá o vysoké prestiži autora – časté je užívání biblických výrazů a specifických slov typických pro vyšší styl. Chaloupecký tvrdí, že Kristiánův spis nelze vnímat jako legendu a neboť jako legenda ani psán nebyl. Přestože některé rysy legend text obsahuje, jedná se spíše o historicko-náboženský spis o českém křesťanství.⁹

Za autora bývá považován Kristián (někdy také Křišťan). Avšak osobnost autora je poměrně problematická. Autor legendy byl patrně benediktinským mnichem v Břevnovském klášteře a podle všeho byl i příbuzný se sv. Vojtěchem (možná byl jeho důvěrníkem). Jindy bývá tvůrce díla ztotožňován s Kristiánem, který je zmiňován v legendě Bruna z Querfurtu.¹⁰ J. Ludvíkovský se domníval, že Kristián byl příbuzný s Přemyslovci a se Slavníkovci. D. Třeštík si myslel, že mnich byl synem Boleslava I. Teorie Kristiánova původu jsou tedy poměrně odlišné. Je dokonce i možné, že slova *solo nomine Christianus* nám neprozrazují jméno autora *Kristiánovy legendy*, ale znamenají pouze „křesťan podle jména“.¹¹

V prologu se autor obrací na svatého Vojtěcha. V následujících kapitolách podává výklad o počátcích křesťanství v Čechách a na Moravě (působení misionářů, věrozvěstů Cyrila a Metoděje).¹² Z dnešního hlediska je důležitá obhajoba slovanské liturgie, protože

⁸ NECHUTOVÁ, 2000, s. 40.

⁹ CHALOUPECKÝ, Václav. Na úsvitu křesťanství: Z naší literární tvorby doby románské v století IX. – XIII. Praha: ELK, 1942, s. 102.

¹⁰ NECHUTOVÁ, 2000, s. 69.

¹¹ TAMTÉŽ, s. 40-42.

¹² Opírá se při tom o spis „*Privilegium církve moravské*“ a o „*Krátké sepsání o pokřesťení země moravské a české*“ ze 2. poloviny 10. století – CHALOUPECKÝ, 1942, s. 102. – Citované prameny nemůžeme s určitostí ztotožnit s některými námi známými literárními díly. Nevíme, z jakých pramenů Kristián vycházel.

v pozdější době byla slovanská liturgie zakázána, stejně tak bylo zakázáno se o slovanské liturgii dokonce jen zmiňovat. *Je to rozsáhlé tendenční dílo, psané s vášní a zaujetím, jež vyznívá jako obhajoba staroslověnské vzdělanosti. Tato skladba, neobyčejně vyspělá i po stránce uměleckého výrazu, je na výši soudobé latinské prózy evropské.*¹³ V kapitolách 3 až 5 se seznamujeme se zásluhami kněžny Ludmily na šíření křesťanství v Čechách, o Ludmilině umučení a přenesení jejího těla. Kapitoly 6 až 10 se věnují Václavově životě, jeho umučení, pohřbu, přenesení těla a Václavovým posmrtným zázrakům.

Toto dílo bylo na svou dobu velmi výjimečné a vyspělé. Právě kvůli vyspělosti se vedou diskuse o jeho pravosti. Objevitelé legendy (Jan Tanner, Bohuslav Balbín) ji považovali za autentickou a velmi cennou literární památku. Josef Dobrovský ale prohlásil, že legenda je falzem ze 14. století.¹⁴ Pravdou ale je, že mnoho moderních historiků a slavistů, Rudolf Urbánek, František Vacek, Václav Novotný, F. M. Bartoš či Zdeněk Fiala, se domnívalo, že legenda vznikla ve 12., nebo 14. století. Oproti tomu Dušan Třeštík, Jaroslav Ludvíkovský či Josef Pekař tvrdí, že doba vzniku je opravdu v posledním desetiletí 10. století, a to nejen proto, že se k tomuto období legenda hlásí svou předmluvou (věnování sv. Vojtěchovi). *Nejnovější historiografie (Dušan Třeštík) se kloní k názoru, že text Kristiána byl sepsán kolem r. 992, za druhou pravděpodobnou variantu má léta od r. 1039 (přenesení těla sv. Vojtěcha) do doby vzniku prvních dochovaných rukopisů legendy (pol. 12. stol.). K témuž názoru (sepsání legendy nejpozději v prvních letech 11. století) se kloní i Herman Kolln.*¹⁵ Době vzniku se věnují i Dějiny české literatury I. *Byla kladena též do století 12. nebo dokonce až 14. (nejstarší úplné znění je zapsáno v kodexu biskupa Jana z Dražic z doby okolo roku 1340). Do posledních let 10. století se však hlásí svým obsahem a pojetím, nehledíc k tomu, že ji tak datuje i její prolog, v němž se autor sám označuje jménem Kristián a uvádí, že je příbuzný druhého pražského biskupa, Slavníkovce Vojtěcha.*¹⁶

Ludvíkovský apod. tvrdí, že autor čerpal ze starších václavských textů, např. z *Crescente fide*, z legendy mantovského biskupa Gumpolda a z nedochované předlohy kázání (*homilie*) o svaté Ludmile. *Již v 90. letech 10. století byla s největší pravděpodobností sepsána legenda tzv. Kristiána Vita et passio s. Wenceslai et sanctae*

Svůj velký životopis sv. Václava založil tak, že jaksi úvodem předeslal mu v kap. 1—2 výklad o počátcích křesťanství na Moravě a v Čechách, opíraje se při tom o spis „Privilegium církve moravské“ a o „Krátké sepsání o pokřestění země moravské a české“ z druhé polovice X. století.

¹³ *Dějiny české literatury I.* 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1959, str. 52.

¹⁴ TŘEŠTÍK, Dušan. *Počátky Přemyslovců*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 118.

¹⁵ NECHUTOVÁ, 2000, s. 41.

¹⁶ DĚJINY I, 1959, s. 52-53.

*Ludmilae avae eius, a to na základě ještě starší václavské hagiografie, legendy Crescente fide (Řezno), ludmilské legendy Fuit a legendy, jejímž autorem je mantovský biskup Gumpold.*¹⁷ Pekař a Ludvíkovský dokázali, že části legendy, které měli oponenti pravosti za předlohy Kristiána, jsou naopak výtahy právě z *Kristiánovy legendy*. J. Ludvíkovský se pravostí Kristiána dlouhou dobu zabýval.

Kristiánova legenda se dochovala pouze v opisech. Jedním z důvodů může být i to, že oficiální církev zakázala zmínky o slovanské křesťanské tradici v českých zemích. Nejstarší úplný rukopis pochází přibližně z roku 1340 a nachází se v kodexu biskupa Jana z Dražic. Zlomky díla jsou však zachovány v rukopisech již z konce 12. století či z počátku 13. století.

1.2 Kosmova kronika česká (*Chronica Boemorum* = **Kronika Čechů**)

Autorem *Kroniky Čechů* je Kosmas, kanovník a děkan pražské kapituly. Kosmu považujeme za jednoho z autorů národní historiografie té doby.¹⁸ Za zajímavé můžeme vnímat také to, že Kosmas je prvním autorem česko-latinské literatury, jehož autorství je jisté a jehož osobnost známe.

I tak ale máme o Kosmovi pouze kusé informace, valnou většinu z nich o sobě sám napsal do své kroniky. Pravděpodobně se narodil kolem roku 1045. Problematický je již Kosmův původ, některé prameny uvádí, že se narodil v rodině duchovního, avšak neexistuje jediná písemná zmínka, která by tuto informaci potvrzovala, vyskytují se také teorie o Kosmově polském původu.¹⁹ Základní vzdělání Kosmovo je spojeno s pražským kostelem (katedrální škola sv. Víta). Vyšší vzdělání získal v belgickém Lutychu (Liége) na škole sv. Lamberta. Ve svém díle vzpomíná na studia gramatiky a dialektiky pod mistrem Frankem. Po svém návratu do Prahy se stal kanovníkem pražské kapituly, později dokonce jejím děkanem. Je pravděpodobné, že díky těmto funkcím doprovázel pražské biskupy na cestách do zahraničí. Kosmas měl manželku Božetěchu (zemřela 23. ledna 1117 – poznámka v Kosmově kronice), se kterou zplodil syna Jindřicha.

¹⁷ NECHUTOVÁ, Jana a Dana STEHLÍKOVÁ. *Stručné dějiny latinské literatury středověku*. 1. vyd. Praha: Arista, 2013, s. 118.

¹⁸ NECHUTOVÁ, STEHLÍKOVÁ, 2013, s. 282.

¹⁹ V souvislosti se zmínkou o přesídlení poslych Hedčanů se v roce 1039 se spekulovalo o tom, že Kosmas uváděl ve výčtu Poláků i duchovního, protože mohlo jít o jeho předka.

Kosmas začal svou kroniku psát v pokročilém věku (přibližně 65 let) kolem roku 1110 (Nechutová, Stehlíková uvádějí i možnost roků 1119/1122).²⁰ Kronika začíná rozchodem lidstva po potopě, uzavírá ji 30. květen 1125. Dne 21. října 1125 Kosmas umírá, a tak je v posledním zápisem v *Kronice Čechů* informace o jeho smrti. Tento zápis s velkou pravděpodobností provedl jeden z Kosmových žáků.²¹

Kronika Čechů je psána latinsky, se skládá ze tří knih a obsahuje několik předmluv, které jsou věnovány třem různým lidem – proboštu Šebířovi, mistru Gervasiovi a opatu břevnovského kláštera Klimentovi, celá kniha je věnována právě mělnickému proboštu Šebířovi. Není však jisté, zda jsou předmluvy ve správném pořadí (viz níže). Kronika popisuje dějiny České země od příchodu praotce Čecha až do vlády knížete Soběslava I. Kosmas ve své kronice patrně vycházel z různých legend, jednalo se pravděpodobně o *Crescente fide*, Gumpoldovu legendu nebo Brunonovu *Nascitur purpureus flos*, též Canapariovu *Est locus*.²² Není vyloučeno, že Kosmas vycházel i z *Kristiánovy legendy*. Čerpal také ze zahraničních kronik (Reginon z Prümu)²³ a starých českých analistických záznamů, které byly pravděpodobně vedeny u biskupství. *Pročítáme-li kroniku pražského děkana Kosmy (ok. 1120), zjišťujeme, že kronikář bezesporu užíval nějakých českých análů, které se však nedochovaly.*²⁴

Jak již bylo zmíněno, dílo začíná potopou světa a končí 30. květnem 1125. *Post diluvii effusionem* (po vylití vod potopy) – těmito slovy je uvedena Kosmova *Kronika Čechů*. S velkou pravděpodobností to znamená, že Kosmas psal kroniku se záměrem vytvoření národní kroniky zasazené do světových souvislostí.²⁵ V první knize jsou popisovány nejstarší české dějiny, začíná starými českými pověstmi a končí smrtí knížete Jaromíra roku 1038. Jde vlastně o Kosmovu předhistorii, kdy se opírá především o vyprávění bájných starců a o různé zkazky. Druhá kniha obsahuje události od počátku vlády knížete Břetislava I. až po dobu nastolení vlády Břetislava II. Poslední, třetí kniha, se věnuje dějinám až do roku 1125, kdy umírá Vladislav I., nastupuje kníže Soběslav I.

²⁰ NECHUTOVÁ, STEHLÍKOVÁ, 2013, s. 187.

²¹ *Kosmova kronika česká*. Praha: Melantrich, 1950 str. 6.

²² Nejsme si jisti, zda právě tyto legendy byly Kosmovou předlohou. Ve své kronice totiž uvádí, že nechce znovu uvádět to, co už všichni znají. ...dosáhl kníže Bořivoj svátosti křtu nebo kterak se vlivem jeho nástupcův našich krajinách den ode dne šířilo náboženství křesťanské víry, nebo který kníže které kostely či kolik jich nově jako věřící křesťan zřídil, o tom o všem jsme raději volili pomlčeti než čtenářům nechtít způsobiti proto, že jsme to již čtli sepsáno od jiných: něco v privileji církve moravské, něco v Krátkých dějinách téže země a Čech, něco v životě a umučení přesvatého dědice a mučedníka Václava. Neboť i jídla, kterých častěji požíváme se přejídají. – KOSMAS, 1950, s. 38.

²³ „...z tohoto spisu čerpal a učil se na něm Kosmas, v 1. knize *Chronica Boemorum* téměř doslova přejímá celé pasáže. - NECHUTOVÁ, STEHLÍKOVÁ, 2013, str. 112.

²⁴ TŘEŠTÍK, 2008, s. 11.

²⁵ NECHUTOVÁ, 2000, s. 68.

Existují názory, že třetí kniha končí kapitolou 58 a kapitola 59 je předmluvou (prologem) pro čtvrtou knihu, která však bohužel není dokončena, protože Kosmas zemřel.

Kosmas znal velmi dobře antickou literaturu a tradici. Antické autory často cituje, objevují se také narážky na antickou historii a řecké a římské reálie (často nepřesné). Latina v Kosmově kronice je na vysoké úrovni, avšak nese určité rysy prostředí, ve kterém dílo vznikalo – bohemismy. Kosmas používá prozaické rýmy, rétorické figury, tropy a mnohé další ukázky vspělosti jazyka.²⁶

O Kosmovi nepochybně můžeme tvrdit, že to byl vzdělaný člověk, výborný vypravěč, stylista, velmi bystrý pozorovatel a znalec prostředí. Ve svém díle píše, že raději bude mlčet než psát nepravdu. Je si totiž vědom toho, co by mu to mohlo způsobit. Do textu jsou vkládány humorné epizody, slovní hříčky, citáty z bible, lidová přísloví a mnoho dalších zajímavých prvků. Autora rozhodně nelze považovat za autora nestranného. Z přízně k jednomu panovníkovi křivdí jinému, jindy je osobnost oblíbeného panovníka přikrášlená. Kosmas měl své oblíbence.²⁷ Některé události v kronice dokonce i zamlčel (slovanská minulost Sázavského kláštera). *Kosmova kronika* obsahuje poměrně velké množství nepřesností (zejména v údajích časových). Řada informací byla doložena archeologicky, avšak ne všechny informace jsou přesné (např. Kazín není doložen).²⁸ Objevuje se vlastenecké cítění.

Toto dílo bylo dochováno v 15 rukopisech. Nejvýznamnějším z nich je Budyšínský rukopis z přelomu 12. a 13. století.

*Kosmova kronika je vospělým dílem svého žánru a odráží poměrně vysokou kulturní úroveň prostředí, v němž vzniká, i dobré vzdělání a schopnosti svého autora.*²⁹

1.3 Život svatého Prokopa (Vita minor)

Prokopská hagiografie pravděpodobně souvisí s pokusem o oživení slovanské liturgie v Sázavském klášteře, který ve 30. letech 11. století založil Prokop a který vzal (až

²⁶ NECHUTOVÁ, 2000, s. 70.

²⁷ Podle zápisků v Kosmově Kronice Čechů usuzujeme, že neměl rád Vršovce. Když Kosmas popisuje vyvraždění Vršovců za Svatopluka I., je znát, že s tímto činem nesouhlasí. Tento čin však ve svém díle neodsuzuje.

²⁸ Přestože Kazín není doložen, jeho lokalitu můžeme ztotožnit s jinými fortifikacemi u soutoku Vltavy s Beroučkou. Mohlo by se jednat o Závist u Zbraslavi (opevněné lokality z doby železné). Kosmas ve svém díle popisuje příchod Čechů do liduprázdné země, což mohlo mít různé příčiny – mor, ještě neobydlená země a další. Je možné, že se v tehdejší době vědělo o pozůstatcích staveb v této lokalitě a Kosmas došel k názoru, že stavby postavili naši čeští předci.

²⁹ NECHUTOVÁ, STEHLÍKOVÁ, 2013, s. 187-188.

dodatečně) pod svou ochranu kníže Břetislav I. Slovanská liturgie se v Sázavském klášteře dochovala pouze krátce, do roku 1096.

Bohumil Ryba dospěl revizí Chaloupeckého názorů k závěru, že původní prokopská legenda byla napsána staroslověnsky již v 11. století.³⁰ Tato legenda se ale nedochovala. Nejstarší dochovanou legendou o sv. Prokopovi je *Vita minor* (Život menší) z 1. poloviny 12. století. *Vita minor* byla předlohou pro další zpracování prokopské legendy zvané *Vita antiqua* (Život starobylý, pravděpodobně z 2. pol. 13. století) a *Vita maior* (Život větší, 14. století). Přibližně ve stejné době vznikla také prokopská legenda, která vycházela z *Vita maior* – staročeská veršovaná *Legenda o svatém Prokopu*. Můžeme tedy říci, že existuje jen jeden život svatého Prokopa, avšak v několika různých úpravách.³¹

Vita minor (Život menší) vznikl v 1. polovině 12. století pravděpodobně za opata Děthara (+1134), jenž byl prvním latinským opatem v Sázavském klášteře.³² Podle Chaloupeckého měla být jeho základním pramenem nedochovaná staroslověnská legenda z 11. století, která byla napsána českým mnichem ze Sázavského kláštera ještě v době, kdy byla povolena slovanská liturgie. U autora se projevuje silný odpor k Němcům. *Autorem byl nepochybně Čech. Němce nenáviděl. Opat Němec, který se za Spytihněva dostal na Sázavu, je pro něho člověkem „plným vášnivě zarputilosti“, který se prý jen „podvodem“ dostal do kláštera a byl pak z něho roztrpčeným a rozhněvaným světce ranami jeho berly vypuzen.*³³

Význam této legendy spočívá v tom, že dokládá existenci cyrilometodějské slovanské tradice i po smrti obou bratrů. Dílu pravděpodobně předcházely dva prology, *Prologus ad Severum episcopum* a *Prologus ad lectorem*, které se u původní legendy nedochovaly a které čteme až u *Vita maior*. Kromě prologů byla *Vita minor* dochována v celém znění.

Latinská legenda *Vita minor* vypráví o Prokopově poustevnickém životě, o společenství bratří, které založil, o Prokopově dovednosti vymítat d'ábly, o tom jak se stal Prokop za období panování Břetislava I. opatem kláštera, a o jeho smrti dne 23. března 1053. Dále se legenda tradičně věnuje Prokopovým zázrakům. Nejznámější ze zázraků je ten, kdy Prokop vyhnal ze „svého“ kláštera německého opata. Prokop se německému opatovi v noci zjevoval ve dveřích chrámu. Ve 13. století byl k legendě připojen příběh,

³⁰ NECHUTOVÁ, 2000, s. 60.

³¹ NECHUTOVÁ, 2000, s. 60.

³² CHALOUPECKÝ, Václav. *Středověké legendy prokopské: jejich historický rozbor a texty*. 1. vyd. Editor Bohumil Ryba. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1953, s. 61.

³³ TAMTÉŽ, s. 61.

který se týkal světcovy kanonizace. Prokop byl svatořečen roku 1204 papežem Innocencem III. a své svatořečení si měl údajně vynutit fyzickým násilím právě na osobě papeže.

„Po literární stránce můžeme o legendě říci stejně jako o všech prokopských textech a vůbec o legendách 11. a 12. století, že jsou to vlastně „duchovní romány nebo alespoň novely našeho staršího středověku.“³⁴ Styl, kterým je legenda psána, vychází vstříc potřebám posluchače. Text již nemá oslovovat pouze vzdělané publikum (duchovenstvo), jak tomu bylo dříve, ale i publikum širší, nevzdělané.

Pojetí postavy sv. Prokopa je velmi odlišné od pojetí ostatních českých světců. Zatímco svatý Václav je v legendách zobrazován jako křesťanský vládce s asketickým ideálem mnišství a svatý Vojtěch je vyličen jako dokonalý a uhlazený církevní hodnostář. Prokop se dočkal zcela jiného vyznění. Tento svatý je totiž znázorňován jako svérázný muž, který bojoval s ďábly a vyhrál. Muž, který se nebál sáhnout i k výhrůzkám a fyzickému násilí, jen aby dosáhl svého záměru. Jako příklad můžeme uvést to, že vyhnal německého opata ze „svého“ kláštera a že si vyvzdoroval kanonizaci.

Z legendy *Vita minor* později nevychází pouze prokopské legendy, jak již bylo řečeno, ale také další autoři. Jedním z nich je Mnich sázavský (pokračovatel Kosmův). Právě vyprávění Mnicha sázavského vydává důvěryhodné svědectví o tom, že ve 12. století měla cyrilometodějská tradice na našem území stále své místo.

³⁴ NECHUTOVÁ, 2000, s. 61.

2 Prolog

2.1 Prolog – předmět zkoumání a pojmy

Pro středověká díla je charakteristická rámcová kompozice, jejíž součástí jsou prology a epilogy. Pokud má literární věda za úkol zkoumat zákonitosti uvnitř textů, je nutné se zabývat i těmito zahajujícími a ukončujícími částmi.

Na první pohled bychom mohli říci, že jde jen o podružnou část v kompozici, kam náleží z hlediska stylistiky i horizontálního členění textu.³⁵ *Skutečné uplatnění teze o formě jako způsobu organizace obsahu však opravuje mylný pohled tím, že tato aplikace v průběhu analýzy poskytuje řadu nových poznatků a odhaluje velkou obsahovou závažnost právě těchto úvodních a závěrečných útvarů.*³⁶

V diplomové práci jsou za předmět zkoumání stanoveny prology. Přesto je nutné zdůraznit, že důležité jsou obě rámcové části – prology i epilogy. Častěji se však v dílech vyskytují právě prology.

Prolog je předmluva k dílu, které bylo dobově chápáno jako dílo umělecké (legenda, kronika, epos či drama), nebo jako dílo určené ke vzdělávacím úvahám a výkladům. Zásadním rysem prologu bylo to, že se autor v podstatě obrací přímo k publiku (posluchači či čtenáři). Tvůrce textu seznamuje publikum se sděleními, která sám považuje za důležitá a která by podle jeho názoru měla samému dílu předcházet. Nejčastěji se v prolozích setkáváme s informacemi o okolnostech vzniku díla, důvodu jeho sepsání, o autorových přístupech, náboženských názorech, literárních otázkách a s mnoha dalšími informacemi. Autorovým záměrem je nejen seznámit recipienta s dílem, ale také navázání jakéhosi bližšího vztahu se čtenáři či posluchači, snaha upoutat pozornost a především přispět k lepšímu porozumění samého díla.³⁷ Mezi další úkoly patří i obrana díla. K tomu všemu přispívá i uvádění některých okolností, za nichž dílo vznikalo. Patří sem např. podněty k sepsání díla (viz topos).

Prolog je statickou částí díla, která nerozvíjí dějovou linii a která sama o sobě tvoří samostatný celek. Avšak nelze říci, že by k ději jako takovému neměl vůbec žádný vztah.

³⁵ ŠVÁB, Miloslav. *Prology a epilogy v české předhusitské literatuře*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966, s. 7.

³⁶ TAMTÉŽ, s. 7.

³⁷ LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Vyd. 1. Jinočany: H & H, 2002, 355 p. ISBN 807319020, s. 254.

Předmluva totiž na budoucí děj připravuje, uvádí do problematiky, někdy i naznačuje prameny.

Prolog (latinsky *prologus* z řeckého *prologos*) bývá v literatuře pojmenováván různým způsobem. Zahajovací část bývá také označována jako *praefatio*, *prooemium*, *praelocutio*, *apologia* (v *Kosmově kronice*), *exordium* (řečnické útvary, typické především pro kazatelství).³⁸ Co se týče prologů, existuje zde problém splývání předmluvy s věnováním některé významné osobě tehdejší doby. Jde například o *Kristiánovu legendu* z konce 10. století, *Kosmovu Kroniku Čechů* z počátku 12. století a několik dalších prací.

2.2 Informace o osobnosti autora uvedené v prolozích

Jedním z úkolů prologů ve středověké literatuře je seznámit čtenáře a tehdy především i posluchače s osobností autora. Předmluva představovala prostor, ve kterém tvůrce díla mohl představit sám sebe. V prolozích je často zmiňován věk autora. Kosmas v *Kronice Čechů* píše o svém stařectví a upozorňuje na to, že mu je již přes osmdesát let. *Kěž by mně, již osmdesátiletému, Bůh chtěl vrátit ta minulé léta, v nichž sis dosti nahrála se mnou kdysi v Lutychu pod mistrem Frankem na trávnících a lukách gramatiky i dialektiky!*³⁹ Prakticky žádní autoři v předmluvách svých děl nezmiňují místo svého narození. Další informací, kterou autoři v prolozích zmiňovali velmi sporadicky, je postavení spisovatele ve společnosti či jeho zaměstnání. Kosmas se ve svém díle označuje jako děkan pražského kostela. *Kosmas, kostela pražského jenom podle jména děkan...*⁴⁰ Z *Kristiánova* prologu vyplývá, že byl mnich. *Přeblaženému Pánu, svaté boží církve pražské druhému biskupu Vojtěchovi bratr nejpokornější a ani názvu posledního ze všech mnichů nezasluhující, křesťan toliko svým jménem Kristián, přeje v Kristu Ježíši, aby došel hojného a šťastného splnění svých modliteb.*⁴¹

Kosmas ve své kronice zmínil své vzdělání. Tato informace se v předmluvách vyskytuje poměrně zřídka. *... v nichž sis dosti nahrála se mnou kdysi v Lutychu pod mistrem Frankem na trávnících a lukách gramatiky i dialektiky!*⁴²

Poměrně vzácné je i zmínění autorova jména. Jedním z mála, kteří v předmluvě své jméno uvádí, je mnich Kristián. Avšak není zcela jasné, zda text *solo nomine Christianus*⁴³

³⁸ ŠVÁB, 1966, s. 8.

³⁹ KOSMAS, 1950, s. 204.

⁴⁰ TAMTÉŽ, s. 11.

⁴¹ *Kristiánova legenda: život a umučení svatého Václava a jeho báby svaté Ludmily*. 1. vyd. ve Vyšehradu. Praha: Vyšehrad, 1978, s. 9.

⁴² KOSMAS, 1950, s. 204.

skutečně znamená *křesťan toliko svým jménem Kristián*⁴⁴ (viz výše). Pokud dojde k uvedení jména, je to většinou spojeno s dedikací určité osobě. *Panu Šebířovi, proboštu kostela mělnického, nadanému jak vědeckým vzděláním, tak i duševní schopností, Kosmas, kostela pražského jenom podle jména děkan, po běhu tohoto života přeje odměny v království nebeském.*⁴⁵

V rámcových částech je už mnohem více jiných osobních údajů v podobě drobných subjektivních vyznání. Posilují naši informovanost o autorech, přispívají k jejich charakteristice některými individuálními rysy a dodávají těmto kompozičním složkám výrazné specifčnosti.⁴⁶ Někteří autoři v těchto vyznáních odhalují další detaily ze svých životů. Patří sem např. zdravotní stav, detaily o rodině a podobně.

V prolozích je běžné, že napětí vytváří prvky ustálené, konstantní na straně jedné a na straně druhé prvky proměnlivé. V období středověku se však více prosazují právě prvky ustálené, tradiční. Patří sem například různé projevy skromnosti, dedikace díla, motivace vzniku díla a další. Tyto prvky nazýváme topoi. *Tyto projevy pokory a skromnosti mají jediný cíl: získat účinným způsobem čtenářovu a posluchačovu přízeň (captatio benevolentiae) podle zásady: Ty musíš růst a já se musím menšit.*⁴⁷ Jednotlivé toposity mohou ve středověké literatuře tvořit dokonce i větší celky, které nazýváme topická schémata.

Celkově bychom mohli říci, že autoři v období středověku příliš sdílní nejsou. Avšak i přes to jsou prology velmi cenným pramenem. Na osobnost autora není v naší literatuře tohoto období kladen přílišný důraz.

2.3 Prolog Kristiánovy legendy

Prolog *Kristiánovy legendy* je věnován biskupovi Vojtěchovi (později svatý Vojtěch). Autor díla zdůvodňuje sepsání díla. *Shledávaje, že umučení blahoslaveného Václava a jeho báby Ludmily blahoslavené paměti, kteří jako nové hvězdy ozařují světlem svých ctností vlast svou Čechy a všechen jejich lid, bylo vyličeeno neúplně a v skladbách sobě odporujících, pokládal jsem za vhodno obrátiti se k Vaší Svatosti, jenž z téhož rodu svůj původ odvozujete, abych z Vašeho rozkazu a s Vaším svolením toto líčení poněkud*

⁴³ KRISTIÁN, 1978, s. 8.

⁴⁴ TAMTÉŽ, s. 9.

⁴⁵ KOSMAS, 1950, s. 11.

⁴⁶ ŠVÁB, 1966, s. 57.

⁴⁷ TAMTÉŽ, s. 58.

opravit, nebo kdyby v něm něco chybělo, abych se vyptal některých starců nebo mnichů, pokud ještě jsou na živu takoví, kteří skutky oněch světců na vlastní oči viděli nebo o nich z vyprávění jiných slyšeli, a tím bych je doplnil.⁴⁸ Nejen že je Vojtěchovi dílo věnováno, vzniká Vojtěchovým pověřením Kristiána k sepsání díla, vzniká s jeho svolením, ale dokonce ho má biskup i opravit.

V prologu se vyskytuje i několik topoi, které jsou typické pro období sepsání dvojlegendy. Kristián se také zmiňuje o tom, že kdyby měli takové dva svaté, jako jsou svatý Václav a jeho babička svatá Ludmila, již dávno by o tom bylo psáno. A přestože náš národ světce postrádá, protože máme jen tyto dva, nechováme k nim takovou úctu, jakou by si zasloužili. Dále autor prosí Vojtěcha o modlitby a o opravu chyb v díle.

Předmluvou *Kristiánovy legendy* se zabývalo několik významných badatelů. Jedná se např. o J. Pekaře, V. Chaloupeckého, R. Urbánka, J. Ludvíkovského, O. Králíka či M. Švába.⁴⁹ Prolog je charakteristický soustředěním velkého množství obecných topoi, především se jedná o topoi pokory. Vyjádření skromnosti najdeme hned v dedikační části. Kristián tam sám sebe označuje jako posledního z mnichů (*omnium monachorum nec dicendus intimus frater*⁵⁰) a sděluje, že nepíše z touhy po slávě. Autor předmluvy uvádí, že je neznalý výmluvnosti, krása slov je mu cizí a tíha jeho hříchů mu brání v oslavení zásluh světců sv. Václava a sv. Ludmily. Svoji neschopnost označuje za převelikou, sebe nazývá nehodným, nemoudrým... Tento druh topoi (líčená pokora) silně převažuje nad ostatními. Kristián zmiňuje i své hříchy. Mezi další druhy topoi vyskytující se v legendě patří – dedikace díla, impulz k sepsání díla, kritické posouzení starších legend, uvedení informačních zdrojů, ujištění o snaze psát pravdivě, prosba o modlitbu a o opravu, svolení dílo šířit apod.

Projevy lidské slabosti a nedostatečnosti, které v této dvojlegendě můžeme sledovat, jsou pro období středověku typické. Především pak období 10. století je

⁴⁸ KRISTIÁN, 1978, s. 9.

⁴⁹ Kristiánovu legendu vydal nejlépe Josef Pekař ve spise Die Wenzels- und Ludmilallegenden und die Echtheit Kristians, 1906. Do češtiny byla přeložena několikrát: Josefem Truhlářem (při vydání latinského textu v FRB I, 1873), Antonínem Střížem (samostatně jako Život a umučení sv. Václava a jeho báby sv. Ludmily, 1921, 3. vydání 1941) a nejnověji Jaroslavem Ludvíkovským (ve sborníku Na úsvitu křesťanství, 1942) – O její dataci psal podrobně Rudolf Urbánek, legenda tzv. Kristiána ve vývoji předhusitských legend ludmilských i václavských a její autor, 1947 – 1948 (dva díly); tam je v rejstříku i bibliografie. Ludvíkovský odmítl jeho vývody a potvrdil dataci legendy do 10. století v článku O Kristiána II, Naše věda 27, 1950; srov. Též jeho článek Rytmičké klausule Kristiánovy legendy a otázka jejího datování, LF 75, 1951. Souhrnně zpracoval Ludvíkovský celou problematiku kristiánovské otázky v článku Crescente fide, Gumpold a Kristián, Sborník prací filosofické fakulty brněnské university III, D1, 1955. – *Dějiny české literatury I. 1.* vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1959, S. 59.

Dosud nejčtenější edicí Kristiánova textu využívající moderní poznatky je Ludvíkovského práce z roku 1978.

⁵⁰ KRISTIÁN, 1978, s. 8.

spojováno se zásadami asketického života mnichů, jistého způsobu kajícího a sebezapírání ve spojení s církevní vroucností. Právě tyto zásady se snažil uplatňovat i biskup Vojtěch, který je v prologu *Kristiánovy legendy* několikrát zmíněn, dokonce se k němu autor obrací ve věnovací části předmluvy. *Byly to rovněž myšlenky šířené v 10. století z kláštera v Cluny, s jehož opatem se Vojtěch osobně seznámil.*⁵¹

Zajímavé je, že v předmluvě *Kristiánovy legendy* existují i sporná místa. Jedním z nich je text *solo nomine Christianus*.⁵² Již výše bylo zmíněno, že není jasné, co přesně tato slova znamenají. Uvádí zde autor své jméno, nebo to znamená „křesťan podle jména“? Odpověď na tuto otázku není zcela jasná a můžeme se pouze dohadovat, jak byl tento výrok skutečně myšlen.

*Běžný je v 10. století věnovací prolog a dále celá jeho výstavba v tom schématu, jak je zachytil v monografii o latinských legendách 10. století L. Zoepf (s. 40): výzva k práci s někým výše postaveným; váhání pro malé zkušenosti, ale vítězství poslušnosti; prosba o ochranu díla u zadavatele nebo o opravu, popř. zničení, jestliže se dílo nevydaří; ujišťování i pravdivosti nebo o věrném zachycení tradice.*⁵³ Právě tento postup Kristián ve svém díle dodržuje.

Kristiánova legenda vykazuje obecné rysy latinské hagiografické tvorby 10. století. Mezi tyto rysy patří projevy pokory (topoi), dodržení výše uvedeného postupu, snaha posluchače pozitivně naladit, působit na posluchačův zájem a podpořit jeho ochotu dále se vzdělávat.

O jazyce této legendy bychom mohli říci, že je poměrně vyspělý a že má blíže ke klasické latině než k *Vulgátě* (latinský překlad *Písma svatého*).⁵⁴ *Legenda* je na dobré úrovni i z hlediska kompozičního a myšlenkového. Právě díky těmto rysům dílo vyčnívá nad ostatními díly tehdejší doby. Jde o jeden z důvodů sporů o dobu vzniku *Kristiánovy legendy*.

Dalším zajímavým prvkem je věta, kde autor označuje svatého Václava a svatou Ludmilu jako nové hvězdy.⁵⁵ Zdůraznění jejich českého původu bychom mohli brát jako autorův citový vztah k domovu. K tématu češství se totiž autor vrací ještě ve střední části prologu. Vytýká Čechům, že nepřikládají památce Václava a Ludmily takovou vážnost,

⁵¹ ŠVÁB, 1966, s. 151.

⁵² KRISTIÁN, 1978, s. 9: ... *křesťan toliko svým jménem Kristián.*

Nejstarší legendy přemyslovských Čech. Praha: Vyšehrad, 1969, s. 58...*křesťan pouze podle jména.*

⁵³ ŠVÁB, 1966, s. 152.

⁵⁴ TAMTÉŽ, s. 153.

⁵⁵ *Shledávaje, že umučení blahoslaveného Václava a jeho báby Ludmily blahoslavené paměti, kteří jako nové hvězdy ozařují světlem svých ctností vlast svou Čechy a všechen jejich lid...* - KRISTIÁN, 1978, s. 9.

jakou by si zasloužili. *Ale nejprve musím říci toto: Kdyby ostatky tak vynikajících svatých a tak hodných svědků Kristových, oplývající divy znamenitých zázraků, chovali v zemích Lotharovců nebo Karlovců anebo jiných křesťanských národů, byli by již dávno tyto události, abych tak řekl, zlatým písmem vyličili a byli by je oslavili zpěvem responsorií a antifon a výmluvnými kázáními i stavbou mnohých klášterů, třebaže se sami mohou radovat, že mají ctihodné ostatky těmto podobných mučedníků, vyznavačů, panen a jiných svatých. Kdežto my, kteří světců vůbec postrádáme a jen tyto dva, abych tak vyznal, po Bohu máme, chováme se k nim jaksi nedůstojně, a ačkoli den co den vidíme, my nehodní, divy jimi způsobené, jakoby v nevíře setrváváme a jim sloužiti zapomínáme. Jen tolik budiž pověděno o naší netečnosti.*⁵⁶ Tato výtku je pojatá poměrně zajímavě. Kristián zde srovnává Čechy s Německem a Francií (země Lotharovců a Karlovců) a uvádí, jak by svatě velebili jinde. Tyto poznámky vypovídají o znalosti situace v jiných zemích.

V předmluvě *Kristiánovy legendy* je uveden i jeden velmi zajímavý fakt. Kristián se zmiňuje o příbuzenském vztahu mezi ním a biskupem Vojtěchem. *Nyní Vás snažně prosím, sloutný biskupe a nejdražší synovče, ...*⁵⁷

Předmluva *Kristiánovy legendy* je velmi důležitým zdrojem informací. Obsahuje sentence typické pro období středověku, uvádí něco málo o osobě autora (jméno, Vojtěch je jeho synovec, je mnich). O pravost této legendy se dlouho vedly spory právě pro její výjimečnou kvalitu a úroveň.

2.4 Prology Kosmovy kroniky

Kosmova *Kronika Čechů* je velmi důležitý zdroj, pokud jde o prology nejstarší české literatury. V Kosmově díle se totiž vyskytuje prologů hned několik. Právě díky této skutečnosti se nám naskýtá příležitost komparovat několik prologů jednoho rozsáhlejšího díla od stejného autora.

*V kronice, rozšířeném středověkém žánru, je pět prologických celků: generální prolog, mlčky se vztahující k celé kronice, věnovaný proboštu Šebířovi, a prology ke čtyřem knihám.*⁵⁸ První dva prology nazýváme prology věnovacími, jsou dedikovány mistru Gervasiovi a břevnovskému opatovi Klimentovi. Dále v kronice najdeme prolog

⁵⁶ KRISTIÁN, 1978, s. 11.

⁵⁷ TAMTÉŽ, s. 11.

⁵⁸ ŠVÁB, 1966, s. 156.

k celému dílu, který je věnován proboštu Šebířovi. Zbylé dva prology věnování konkrétním lidem postrádají.

Prology jsou věnovány třem mužům, mělnickému proboštu Šebířovi, mistru Gervasiovi a břevnovskému opatovi Klimentovi. Domníváme se, že se jednalo o přátele Kosmovy, ne o jeho nadřízené. Všichni tito muži jsou v prolozích popsáni jako vzdělanci s velkým nadáním. Zajímavý je posun u Kosmových předmluv. Tři ze svých prologů věnoval svým přátelům, ale jedna předmluva je přímo věnována případným čtenářům jeho kroniky.

Prology jsou psány ve shodě se skutečností pomocí různých etických úvah, zamyšlení nad vztahy mezi lidmi apod. Vychází z antických vzorů, jakými byli např. Sallustius a Tacitus.⁵⁹ Ve svých prolozích se autor zaměřuje na lásku, na pravdu a lež, na lidské vlastnosti, problematiku stáří a mládí a další závažná témata.

V Kosmově díle se vyskytují topoi líčené pokory a skromnosti, které se týkají jeho díla, kompozice, úrovně latiny aj. Stejně tak využívá i další druhy topoi – dedikace díla, žádost o opravu, impulz k sepsání apod., stejně tak jako další středověcí autoři. Oproti ostatním autorům však jsou tyto fráze rozprostřeny do několika prologů, nejsou soustředěny v jednom textu, ale ve všech prolozích.

2.4.1 Počíná se úvod k proboštu Šebířovi

Prolog je věnovaný proboštu mělnického kostela Šebířovi (Severus). Kosmas probošta velebí a své schopnosti silně upozaduje, dokonce i zesměšňuje. Autor popisuje svůj kladný vztah k tomuto muži – popisuje vlastní oddanost a lásku k němu. A právě kvůli svému vztahu k němu mu chce věnovat své dílo, *Kroniku Čechů*, kterou hodnotí jako směšné dílko, nad kterým se můžeme zasmát a pobavit. Předmluva je psána s lehkostí a humorem.

Kosmova kronika jako taková je věnována mělnickému proboštu Šebířovi, proto bývá předmluva nazývána prologem hlavním. Existují ovšem dohady, že tato předmluva původně náležela ke knize 3. a v průběhu času došlo k jejímu přemístění na začátek celé kroniky. Můžeme se jen domnívat, zda tomu tak opravdu bylo. Poznámka na konci tohoto prologu však může ukazovat na to, že se jedná o předmluvu celé knihy. *Ale ať už se Vám*

⁵⁹ ŠVÁB, 1966, s. 157.

*samotnému tyto stařecké hříčky líbí či nelíbí, prosím, aby je třetí oko nespatriilo.*⁶⁰ Předmluva 3. knihy (omluva) je dedikována čtenářům. Proč by nejprve prosil o nezveřejňování díla, ale později by jeho předmluvu (omluvu) směřoval k případným čtenářům?

2.4.2 Druhá předmluva k následujícímu dílu, psaná mistru Gervasiovi

Jedná se o prolog k 1. knize *Kosmovy kroniky*. Předmluva je dedikována jinak neznámému mistru Gervasiovi. Je možné, že se jedná o představeného svatovítské katedrální školy⁶¹, jehož Kosmas označuje jako svého důvěrného přítele. V této souvislosti je však zajímavá následující poznámka. *Neboť se neostýchám toho, aby mě opravoval přítel, ba velmi toužebně si přeji, aby mě zdokonalovali také nepřátelé.*⁶² Osobnost Gervasiova je opět vyzdvihována do výšin. Kosmas zde popisuje, jaké téma zpracovával, jaké měl zdroje (báječné podání starců) a co ho vůbec k vypracování tohoto díla vedlo (aby pověsti neupadly v zapomnění). Uvádí, co přesně první kniha obsahuje (české dějiny od počátku do časů Břetislava I.).

Oproti předmluvě věnované proboštu Šebířovi je zde patrný zřejmý posun. Šebíře žádá, aby nikomu dílo neukazoval, protože nechtěl, aby ho spatřil někdo třetí, kdežto Gervasia prosí o to, aby kroniku buď zavrhl úplně, nebo aby ji opravil. *Ač není žádným půvabem slovesného umění uhlazena, nýbrž prostě jakous takous latinou sepsána, rozhodl jsem se dáti ji přezkoušeti Tvé obzvláštní rozumnosti, aby byla podle Tvého důvtipného soudu buď vůbec zavržena, že by ji nikdo nečetl, buď, uznáš-li ji za vhodnou ke čtení, aby byla brusem Tvého zkoušení dříve bezvadně vybroušena, anebo spíše, oč ještě více prosím, znova od Tebe lepší latinou vypracována.*⁶³

2.4.3 Počíná se předmluva ke Klimentovi, opatu kostela Břevnovského

Předmluva ke 3. knize je věnována břevnovskému opatovi Klimentovi. Kosmas uvádí, že se rozhodoval, zda mu dílo pošle, ale protože si to Kliment přál, rozhodl se tím řídit a dílo břevnovskému opatovi poslat. *Když jsem se měl po mnohých úvahách*

⁶⁰ KOSMAS, 1950, s. 11.

⁶¹ DĚJINY I, 1959, s. 76.

⁶² KOSMAS, 1950, s. 13.

⁶³ TAMTÉŽ, s. 12.

rozhodnouti, co bych nejvhodněji poslal milému muži tak svatého života, jemuž arci hroudy zlata a stříbra nejsou ničím a jenom duchovní věci se líbí, uznal jsem za nejlepší řídit se toliko tvým přáním. Zvěděl jsem totiž od tvého klerika Bohumila, jenž mi to v soukromí důvěrně pověděl, že bys rád chtěl viděti mé hříčky, jež jsem kdysi v minulosti psal Gervasiovi.⁶⁴ V této předmluvě se navíc můžeme setkat s jakousi psychologií Klimentovy osobnosti. Kosmas popisuje opatovu žárlivost, možná i rozčilenost, protože Gervasiovi svůj text poslal, ale jemu ne. Kosmas tedy své dílo poskytuje a neodpustí si komentář, že opat čte samé náročné knihy, ale že tento text mezi ně rozhodně nepatří a že není na škodu po těchto těžkých textech přečíst něco lehkého. K tomuto komentáři používá analogii vody a vína. *Neboť se často stává, že po silných vínech a uspávajících čiších někdy přijde na člověka přirozená žízeň a že doušek čisté vody bývá milejší než sladké číše.*⁶⁵ Jedná se vlastně o úvahu, že těžké (náročné) texty mají být střídány těmi lehkými. Těžkými víny (červené víno – symbolika, krev Páně) je pravděpodobně myšleno *Písmo svaté*, texty církevních otců či jiné liturgické texty; lehkými texty je myšlen „nižší“ žánr kroniky. Na tuto problematiku Kosmas v předmluvě 2. knihy naráží ještě jednou. Označuje své dílo jako slohem selské. A právě sedláci pijí vodu a je jim přisuzována určitá jednoduchost, prostota, ale často také neurozenost a nečistota.⁶⁶ Napijme se tedy vody – přečtěme si nižší žánr určený k pobavení.

Oproti předchozí předmluvě zde chybí fakta o pramenech, což je logické z toho důvodu, že tyto informace byly zmíněny již dříve.

2.4.4 Počíná se omluva téhož děkana, svrchu jmenovaného, k třetí knize téhož díla

Zvláštností této předmluvy – omluvy je, že ji Kosmas věnoval čtenářům obecně. Druhá kniha Kosmovy *Kroniky Čechů* končí slovy: *Bud' sbohem, čtenáři milý!*⁶⁷ Působí to, jako by už dále nechtěl psát. Považoval snad Kosmas své dílo za dokončené? Rozhodně to tak působí. Následuje ale omluva a zároveň předmluva ke 3. knize, kde Kosmas uvažuje o tom, zda historik má psát o současnosti, o současných událostech. Původní plán byl totiž takový, že Kosmas chtěl své dílo ukončit smrtí krále Vratislava II. roku 1092. Obává se

⁶⁴ KOSMAS, 1950, s. 75.

⁶⁵ TAMTÉŽ, s. 75.

⁶⁶ Označí-li tedy Kosmas své dílo za *slohem selské*, nepochybně se jedná o denunciační topos, který odpovídá vnímání selství v raném středověku.

⁶⁷ TAMTÉŽ, s. 140.

totiž, že psaní pravdy by nemuselo dobře dopadnout. Také je podle jeho názoru lepší psát pravdu, než-li aby lhal. Celkově uvažuje o pravdě a lži, srovnává pochlebování ve své současnosti s tím, jak to bylo v minulosti. Věnuje se také tématu úcty, spravedlnosti. Tato předmluva vyznívá mnohem vážněji než prology předchozí. Jde spíše o úvahy o několika výše zmiňovaných tématech.

2.4.5 Kapitola č. 59 třetí knihy

Existují názory, že *Kosmova kronika* obsahuje „pouze“ čtyři předmluvy a třetí kniha končí kapitolou 62. Podle některých rukopisů ale končí 3. kniha kapitolou 58 a kapitola 59 je prologem ke 4. knize, která však po třech kapitolách končí (pravděpodobně z důvodu Kosmovy smrti). Závěr 3. knihy tedy bývá považován za začátek 4. knihy. Znovu jde o prolog, který je směřován ke čtenářům.

V poslední předmluvě Kosmas vyzývá Múzu a vzpomíná na svá šťastná mladá léta a studia v Lutychu. Autor zde uvažuje o mládí a stáří. Ptá se Múzy, proč ho ve stáří pořád ještě ponouká a podněcuje, když je starý a ona má vlastně dorážet na mladé jinochy. Tato předmluva je opět psána s lehkostí a vtipem. Právě humor a nadsázka ukazují na Kosmův přístup a postoj k situaci.

V předmluvě věnované Klimentovi se Kosmas věnuje srovnání vína a vody. Zde je to velmi podobné, jde jen o měkký chléb a topinku. Opět jde o srovnání těžší a lehčí četby. Kdy topinka je četba velmi náročná a složitá a měkký chléb je lehčí, prostší literatura, kam spadá i žánr kroniky.

Poslední, 4. kniha, nebyla dokončena. Domníváme se, že je možné, že kvůli tomu nebyl dokončen i prolog. Existují však i názory, že podoba této předmluvy byla úmyslná.

2.4.6 Shrnutí prologů Kosmovy kroniky

Kosmovy prology vypovídají o Kosmově historickém smyslu a cítění a obsahují poměrně velké množství konkrétních údajů. Jeho kronika je pojata spíše umělecky, než jen čistě popisně. Kosmas zde sděluje i informace o sobě samém. Valnou většinu informací, které o autorovi *Kroniky Čechů* máme, známe právě z jeho prologů. Jedná se např. o Kosmův popis studií v Lutychu, o autorův věk a další fakta o jeho osobě.

Z dedikací v prolozích se dozvídáme o několika osobnostech kulturního života tehdejší doby. Podle toho, jak Kosmas tyto osobnosti popisuje, soudíme, že mu tyto osoby byly blízké, dokonce šlo pravděpodobně o přátele.

Co se týče slohu, Kosmas používá pro tehdejší dobu typická vyjádření – topoi. V *Kronice Čechů* se setkáváme s téměř všemi druhy topoi, které se v období středověku používaly. Často také můžeme narazit na kontrast – např. při popisu vynikajících vlastností Klimentových, Gervasiových či Šebířových a při popisu autorových nedostatků.

O záměrném uměleckém úsilí svědčí i to, že každý prolog je pojmenován jinak. ...*prologu (celk. prolog), prefacio (prol. 1. kn.), proemium (prol. 2. kn.), apologia (prol. 3. kn.)*. Kromě toho v textu *prol. 1. kn* a v textu *prol. 4. kn.*, který sám nadpis nenese, objevuje se další označení – *exordium*.⁶⁸ Stejně tak o tom svědčí i to, že Kosmas věnovací prology dedikoval vždy jiné osobnosti, prolog 3. knihy je dokonce věnován přímo čtenářům.

Dalším jevem, kterého si v prolozích Kosmovy *Kroniky Čechů* všímáme, je ten, že Kosmas střídá tematiku, která v jednotlivých prolozích převažuje. Prology 1. a 3. knihy jsou zaměřené především na etiku s obecnějším zamyšlením. Oproti tomu předmluvy 2. a 4. knihy se vyznačují spíše věcnými údaji. Různorodost můžeme pozorovat i ve vyznění prologů. Kosmas do svých prologů vkládá i humor. Hlavní prolog je napsaný s lehkostí a vtipem. V podobném stylu píše i prolog 2. knihy. Kosmas tam svého přítele popisuje jako člověka, který *nepřestává hltati svatá písma*.⁶⁹ Prolog 4. knihy vzpomíná na Kosmovo mládí a podává ironický pohled na starce, kterým Kosmas v té době již osmdesátiletý skutečně je. Jde o jakýsi příslib humorného a veselého čtení. Předmluva 1. knihy je spíše důstojná, stejně tak je tomu i u předmluvy ke 3. knize. Kosmas se zamýšlí nad pravdou a lží.

Kosmova kronika je psaná v próze, avšak v textu můžeme nalézt i několik veršů. Verše se vyskytují ve všech prolozích kromě hlavního. Např. *Živ bud' a zdráv, mým přáním se nevzpírej, nýbrž je vyplň*⁷⁰ (předmluva 1. knihy). *Často i Martův voják, jenž v bojích pachtí se v zbroji, s chutí se účastní tance, jímž družina dívek se baví, aneb ve sboru hochů si vesele s kotoučem zahrá*⁷¹ (předmluva 2. knihy). *S přispěním milosti Boží jsem, milý čtenáři, splnil všecko z toho, co tobě jsem slíbil, jak souditi mohu, již všecko*⁷² (předmluva

⁶⁸ ŠVÁB, 1966, s. 161.

⁶⁹ KOSMAS, 1950, s. 75.

⁷⁰ TAMTÉŽ, s. 13.

⁷¹ TAMTÉŽ, s. 75-76.

⁷² TAMTÉŽ, s. 141.

3. knihy). ...*sličná rádkyně má, dej nyní, Muso, mi radu...*⁷³ (předmluva 4. knihy). Kosmas zde porušuje pravidlo nesměšování prózy a verše. Soudíme, že jde o porušení záměrné, zamýšlené, které patří do Kosmova stylistického záměru.

Na Kosmově *Kronice Čechů* je patrné, že její autor si vše pečlivě rozmýšlel a že si uměl mistrně hrát se slovy. Dílo je velmi na výši z hlediska kompozičního i jazykového.

2.5 Prolog Vitae minoris

Prolog je věnován Šebířovi, který je v předmluvě vyzdvihován a označován jako *nejdůstojnější biskup svatého kostela pražského*.⁷⁴ Stejně jako v ostatních předmluvách je zde silně kontrastní vyzdvižení dedikované osobnosti a snížení důležitosti autora textu. Spisovatel nás seznamuje s důvodem sepsání textu – údajně jde o opakovanou žádost spolubratří z kláštera. Mnich ze Sázavy proto sestavil text o životě, smrti a zázracích Prokopa a prosí Šebíře o podporu textu, aby byl zachován na věčné časy. *Na opětovnou žádost spolubratří sestavil jsem v písemném záznamu děje o životě a obcování blaženého otce Prokopa, třebaže jsem věděl, že úkol přesahuje mé síly, a pokládal jsem za vhodné předložit toto sepání Vaší jasnosti, uvažuje, že bude spravedlivé a opatrné, jestliže nebudu smět ze své nepatrnosti odvážiti se ničeho, co by dříve nebylo opřeno a posíleno vahou Vašeho souhlasu.*⁷⁵

Šebíř byl jako biskup podle všeho důležitou osobností té doby. Soudíme tak z autorova oslovení v dedikační části prologu a z části, kde spisovatel žádá o doporučení pro své dílo.

O vzdělání tvůrce textu svědčí právě prolog. Předstíraná autorova skromnost odpovídá loci communes projevů v období středověkém. Líčená pokora a skromnost pak silně kontrastuje s dílem, které následuje, protože jeho úroveň je velmi vysoká. V díle se objevuje většina běžných druhů topoi, nejčastější však je právě topos líčené pokory. Mnich se označuje jako nehodný, zaostalý, dokonce i jako pranepatrný.

Prolog *Vita minor* označujeme za zvláštní také proto, že jeho součástí je báseň, v níž je opěvován Prokop a Bůh.

⁷³ KOSMAS, 1950, s. 203.

⁷⁴ CHALOUPECKÝ, 1942, s.170.

⁷⁵ TAMTÉŽ, s. 170.

3 Topoi

Velmi populární byly v období středověku také tzv. topoi. Topos (plurál topoi, z řeckého topos = místo) je ustálená fráze (myšlenkové schéma), která je typická pro určité kulturní prostředí. *Schéma myšlenkové i poetické vytvořené a potvrzované shodným estetickým cítěním v určité kulturní oblasti, a proto jako poetické konvence přejímané, stěhující se z textu do textu, stále aktualizované.*⁷⁶

Tyto fráze se objevují v mnohých dílech, často dochází k aktualizaci, avšak význam zůstává stejný. S názvem topoi přišel švýcarský medievalista E. R. Curtius. Chtěl totiž odlišit topoi od tzv. loci communes (společná místa v textu). Loci communes jsou spíše citáty, obecně známé myšlenky, prupovídky apod.⁷⁷ Tyto části textu byly často doslovně opsány z jiných textů. V současnosti bychom tento postup bezesporu vnímali jako plagiátorství, avšak v té době to bylo zcela běžné a dokonce bychom mohli říci, že i žádoucí. Tehdy to bylo bráno tak, že autor projevuje svou sečtělou, své znalosti a vhodně je vkládá do díla. *Středověk originalitu v dnešním slova smyslu prostě neznal a nesnažil se o ni, spíš naopak, středověký člověk kladl důraz na objektivní složku v umění, to je na prameny. K vlastní invenci se stavěl krajně nedůvěřivě.*⁷⁸

Velmi důležitá je otázka příčin a funkcí topoi. Příčiny bychom mohli hledat ve středověkém chápání a pohledu na tehdejší svět. V té době hrálo silnou roli náboženství, které ovlivňovalo všechno, tedy i pohled na okolí. Právě díky tomuto pohledu se uplatňuje typizace a určitý tradiční a omezený inventář výrazů. *Vždy, kdy to jen bylo třeba nebo možné, se sahalo k vyjádřením, která se považovala za účelná, typická nebo autoritativně vzorná.*⁷⁹

Topoi se dělí do několika kategorií – topos líčené pokory/skromnosti, topos žádosti o opravu, dedikace díla, důvodu/impulzu k sepsání díla, topos žádosti o podporu a další.⁸⁰ Josef Hrabák definuje pojem topos takto: *Je to klišé, myšlenkové a výrazové schéma, které přechází z antiky přes středověk až k dnešku. Z hlediska originality je to prvek „ničící“.*⁸¹ Topoi byly ve své době velmi populární. Předmluvy *Kristiánovy legendy*, *Kosmovy Kroniky Čechů* a *Vitae minoris* jsou topoi plné. Asi nejčastějším toposem, který se

⁷⁶ LEDERBUCHOVÁ, 2002, s. 330.

⁷⁷ ŠVÁB, 1966, s. 49.

⁷⁸ DĚJINY I, 1959, s. 89

⁷⁹ TAMTÉŽ, s. 51.

⁸⁰ MINÁRIK, Jozef. *Středověká literatura -- světová, česká, slovenská*. 2. Vyd. Bratislava: SPN, 1980, s. 30.

⁸¹ HRABÁK, Josef: *Literární komparatistika*. Praha 1976, s. 45, 54.

objevuje v těchto dílech, je topos líčené pokory či skromnosti, kde autoři haní svá díla i sebe. *A nevěnoval jsem se této práci z nějaké touhy po slávě, poněvadž jsem zcela neznalý výmluvnosti a veškerá krása slov je mně cizí – ačkoli, i kdyby se mi toho všeho v hojnosti dostávalo, přece by mi tíha mých hříchů bránila v oslavení zásluh tak velikých světců. Jakkoli však má nedostatečnost a neschopnost je převeliká a jakkoli vzdělání mé, srovná-li se se vzděláním lidí učených, přestává býti vzděláním, přece neztrácejí přes nesmírnost svých vin naděje na odpuštění a důvěřuje v pomoc právě těchto svatých, pokusím se, pokud mi síly stačí, vypsatí události tak, jak se vskutku staly*⁸².⁸³ Mnich Kristián popisuje svou osobu jako neschopnou, své vzdělání jako nicotné ve srovnání s jinými vzdělanci. Přes všechny své vady a nedostatky se však pokusí o popis událostí tak, jak se udály. Objevuje se zde tedy akcent pravdivosti.

Jindy jde o topos žádosti o opravu. *Ač není žádným půvabem slovesného umění uhlazena, nýbrž prostě jakous takous latinou sepsána, rozhodl jsem se dáti ji přeskoušeti Tvé obzvláštní rozumnosti, aby byla podle Tvého důvtipného soudu buď vůbec zavržena, že by ji nikdo nečetl, buď, uznáš-li ji za vhodnou ke čtení, aby byla brusem Tvého zkoušení dříve bezvadně vybroušena, anebo spíše, oč ještě více prosím, znova od Tebe lepší latinou vypracována.*⁸⁴ Kosmas komentuje svou úroveň latiny a žádá o opravu chyb. Kosmova latina však byla na velmi vysoké úrovni a podle mnohých pohledů ani přílišné opravy nepotřebovala. I přes to Kosmas užívá fráze, ve kterých snižuje své znalosti a dovednosti. Dokonce bychom mohli říci, že se podceňuje, až shazuje. Tyto fráze však byly v tehdejší době prostředkem, který užívala většina autorů. Sloužily především k vyjádření křesťanské pokory autora, který se snažil svým dílem napodobit jinou autoritu náboženské literatury. Právě nápodoba byla totiž ve středověké době běžná a žádoucí. Často se stávalo, že v jedné větě bylo i několik druhů topoi najednou.

Topoi se vyskytují i v předmluvě prokopské legendy *Vita minor*. *Na opětovnou žádost svých spolubratří sestavil jsem v písemném záznamu děje o životě a obcování blaženého otce Prokopa, třebaže jsem věděl, že úkol přesahuje mé síly, a pokládal jsem za vhodné předložiti toto sepsání Vaší jasnosti, uvažuje, že bude spravedlivé a opatrné, jestliže nebudu směti ze své nepatrnosti odvážiti se ničeho, co dříve nebylo opřeno a posíleno vahou Vašeho souhlasu.*⁸⁵ Autor legendy zde hovoří o tom, že legendu sepisuje

⁸² ... *ut se res habeat* - KRISTIÁN, 1978, s. 8.

⁸³ TAMTÉŽ, s. 9-11.

⁸⁴ TAMTÉŽ, s. 12.

⁸⁵ CHALOUPECKÝ, 1942, s. 171.

na opakovanou žádost spolubratří z kláštera, a to i přesto, že mu vlastně chybí schopnosti potřebné k sepsání takového díla.

Můžeme říci, že topoi byly běžnou součástí středověkých děl. Pokud některé topoi srovnáváme, dojdeme k závěru, že dochází k jejich aktualizaci, jejich význam však zůstává stále stejný.

3.1 Topos líčené pokory

Topos líčené pokory je jedním z nejčastějších topoi. Objevují se zde sebeurážky autora, který působí jako velmi skromný člověk, který není hoden dílo psát, ani jeho schopnosti nejsou tak vynikající, aby text mohl vytvořit. Dalo by se říci, že autor vyjadřuje jakousi afektovanou skromnost, bezvýznamnost, závislost na znalostech a dovednostech druhých a svou neschopnost (literární i jinou).⁸⁶ Častými tématy, kterých se topos líčené pokory týká, jsou hřích, nedostatečné vzdělání, neznalost, pošetilost, neschopnost či nedostatečný talent a další. *Tyto projevy pokory a skromnosti mají jediný cíl: získat účinným způsobem čtenářovu a posluchačovu přízeň (captatio benevolentiae) podle zásady: Ty musíš růst a já se musím menšit.*⁸⁷ Jde o jakousi pózu, stylizaci do role nevzdělance, jenž není způsobilý takové dílo napsat. Často totiž docházelo k tomu, že dílo, které po prologu následovalo, mělo velmi vysokou úroveň.

Velké množství topoi je založeno na lidském ponížení. Autor sám sebe zařazuje mezi nejnižší z nejnižších (z hlediska postavení, znalostí i literárního umu). Můžeme se dokonce setkat i s určitými pocity hříšnosti. *...přece by mi tíha mých hříchů bránila v oslavení zásluh tak velkých světců.*⁸⁸

*Topos ve svém vlastním významu však představuje obsahový prvek, myšlenkový motiv, obvykle také v ustáleném stylistickém a slovním podání, jako je např. v prolozích vyjádření o vlastních slabých spisovatelských schopnostech.*⁸⁹

V Kosmově *Kronice Čechů* se tento druh topoi objevuje hned několikrát. Kosmas své dílo označuje jako nicotné. Jedním z příkladů je ten, kdy se Kosmas nazývá děkanem pouze podle jména. *Kosmas, kostela pražského jenom podle jména děkan...*⁹⁰ Jindy zase své dílo zesměšňuje. *Kdyby té lásky u mne nebylo, nijak bych se neosmělil muži tak*

⁸⁶ MINÁRIK, 1980, s. 30.

⁸⁷ ŠVÁB, 1966, s. 58.

⁸⁸ KRISTIÁN, 1978, s. 9.

⁸⁹ ŠVÁB, 1966, s. 50.

⁹⁰ KOSMAS, 1950, s. 11.

váženému věnovati tyto své stařecké bláhovosti. Hledaje totiž hledal jsem, co bych Vám věnoval příjemného, co zábavného, ale nenalezl jsem nic, co by bylo tak směšné jako mé dílko. S chutí-li se zasmějeme, když uzříme, že si někdo urazí o kámen nohu svou, kolik uzříte v tomto díle mých úrazů, kolik hříchů proti mluvnickému umění!⁹¹ V předmluvě věnované Klimentovi zase o svém díle tvrdí, že je dětinské a slohem selské. Toto označení je velmi urážející. V období středověku totiž bylo toto označení bráno jako nadávka. Pod pojmem sedlák si lidé představovali nečistotu a špínu.⁹²

Také mnich Kristián ve svém díle užívá topos líčené pokory. ...*bratr nejpokornější a ani názvu posledního ze všech mnichů nezasluhující; a nevěnoval jsem se této práci z nějaké touhy po slávě, poněvadž jsem zcela neznalý výmluvnosti a veškerá krása slov je mně cizí; jakkoli však má nedostatečnost a neschopnost je převeliká a jakkoli vzdělání mé, srovná-li se se vzděláním lidí učených, přestává býti vzděláním.*⁹³

Ani prolog *Vita minor* není ochuzen o tento druh toposu. *Na nehodnost a zaostalost své vlastní osoby; že by se má maličkost měla držet v mezích svého rozměru a nepředkládati ani slovem ani písmem svou titěrnost nebo smělou pošetilost pánu tak význačně důstojnému; jakožto pranepatrný človíček a osoba tak opovrženíhodná pokouším složití u Vaší výtečnosti, nejsvětější pane, tento plod své chatrnosti.*⁹⁴

Z uvedených ukázek můžeme vidět, že topos líčené pokory byl v období středověku opravdu populární.

3.2 Dedikace díla

Dalším druhem toposu je dedikace díla, v níž autor přímo označí osobu, které je dílo věnováno. V období středověku bylo zvykem, že autor v předmluvě oslovoval významnou osobnost tehdejší doby. Hlavním cílem dedikace bylo najít oporu někoho významného (snaha zabránit pozdějším útokům proti textu). Je nutné upozornit, že osobnost, které je dílo věnováno, je přímo oslovována, vyzdvihována a nazývána mnoha prostředky, které nám mají dát najevo, jak úžasná ta osoba vlastně byla. Tím kontrastněji pak působí autorovo sebeponižování, přílišná skromnost a pokora.

⁹¹ TAMTÉŽ, s. 11.

⁹² Podobný význam mělo v období středověku také slovo chlap. Šlo o pejorativní vyjádření, pod kterým jsme si měli představit neurozeného člověka, řemeslníka.

⁹³ KRISTIÁN, 1978, s. 10.

⁹⁴ CHALOUPECKÝ, 1942, s. 170-171.

Jak již bylo řečeno, *Kosmova kronika* obsahuje několik prologů, které jsou věnovány několika děkanovým přátelům. Jedna z předmluv je věnována proboštu Šebířovi. *Panu Šebířovi, proboštu kostela mělnického, nadanému jak vědeckým vzděláním, tak i duševní schopností...* Další z prologů je věnován mistru Gervasiovi. *Gervasiovi arciknězi, napojenému plně všelikým vzděláním v svobodných uměních a pomazanému moudrostí všestranného vědění...*⁹⁵ Poslední z věnovacích prologů je věnován Klimentovi, opatu břevnovského kláštera. *Duchovnímu otci kláštera břevnovského Klimentovi, jenž toto jméno právem má podle svých skutků a stále v učenosti trvá...*⁹⁶

Biskup Vojtěch je v *Kristiánově legendě* zmíněn několikrát, v úvodní části prologu je mu toto dílo věnováno. *Přeblaženému pánu, svaté boží církve pražské druhému biskupu Vojtěchovi bratr nejpokornější a ani názvu posledního ze všech mnichů nezasluhující, křesťan toliko svým jménem Kristián.*⁹⁷

Dedikace se objevuje i v prologu *Vita minor*. Mnich ze Sázavského kláštera věnuje své dílo biskupu Šebířovi. *Nejsvětějšímu pánu, Šebířovi, z milosti nejvyššího Tvůrce podle stavu obojího člověka nejdůstojnějšímu biskupu svatého kostela pražského...*⁹⁸

3.3 Topos žádosti o opravu díla

Topos žádosti o opravu díla je také velmi častý. Úzce souvisí s toposem líčené pokory/skromnosti. Tvůrce díla se nepovažuje za dostatečně vzdělaného a na úrovni, proto žádá, aby jeho dílo bylo opraveno někým, kdo je více vzdělaný a schopný než on sám. O opravu je v období středověku často žádán ten, komu je dílo věnováno, případně zadavatel díla.

Kosmas v jedné ze svých předmluv žádá mistra Gervasia o opravu svého díla, a to hned několikrát. Tento topos je kombinací líčené pokory a žádosti o opravu. *Ač není žádným půvabem slovesného umění uhlazena, nýbrž prostě jakous takous latinou sepsána, rozhodl jsem se dáti ji přezkoušeti Tvé obzvláštní rozumnosti, aby byla podle Tvého důvtipného soudu buď vůbec zavržena, že by ji nikdo nečetl, buď uznáš-li ji za vhodnou ke čtení, aby byla brusem Tvého zkoušení dříve bezvadně vybroušena, anebo spíše, oč ještě*

⁹⁵ KOSMAS, 1950, s. 12.

⁹⁶ TAMTÉŽ, s. 75.

⁹⁷ KRISTIÁN, 1978, s. 9.

⁹⁸ CHALOUPECKÝ, 1942, s. 170.

více prosím, zrovna od Tebe lepší latinou vypracována.⁹⁹ ...opásej bedra své mysli a vezmi do ruky škrabátko, křidu a pero, abys to, čeho je příliš mnoho, vyškrabal, a co schází přidal; co je nevhodně pověděno, změň ve vhodné, aby tak mou neumělost zmírnila Tvá vtipnost.¹⁰⁰ O opravu žádá i Klimenta. Najdeš tu leccos, co si zasluhuje pohany a posměchu, i ulož to do paměti proto, abys to někdy moudrostí, kterou máš od Boha půjčenou, přesně opravil.¹⁰¹

Velmi podobný je požadavek opravy i u autora *Kristiánovy legendy*. Kristián žádá biskupa Vojtěcha, aby zahladil chyby, kterých se v práci dopustil. *Dále Vás naléhavě prosím, abyste svou znamenitou moudrostí zahladil na této mé práci to, co nemoudrého má pošetilost ze sebe vydala, a svou učeností, abyste ji ozdobil.*¹⁰²

Žádost o opravu byla v prolozích také poměrně častá, vyskytuje se i v předmluvě prokopské legendy *Vita minor*. *A jestliže jsem se kde uchýlil ve věci nebo v slohu od přímky správnost, což se nezkušeným snadno přiházívá, račiž to Vaše důstojnost, snažně o to prosím, svým posudkem opravití...*¹⁰³

Kristián, Kosmas i mnich ze Sázavy žádají o opravu. Tvrzení jsou si velmi podobná, trochu se liší formulací, ale jejich poselství je stejné – prosím, opravte chyby, kterých jsem se díky své nerozumnosti a nedostatečnosti dopustil.

3.4 Impulz k sepsání díla/důvod k sepsání díla

Impulz k sepsání díla se v předmluvách objevuje poměrně často. Autor seznamuje čtenáře s tím, proč vlastně dílo vzniklo a kdo byl iniciátor vzniku díla (opat, biskup, král, císař, přátelé atd.). Právě iniciátorům díla bývají prology často věnovány (např. *Kristiánova legenda* je věnována tomu, kdo její vznik inicioval – biskup Vojtěch). Většinou někdo sepsání díla nařídil, jindy zase autora velmi přemlouvali, dokud se nevolil text napsat. Funkcí těchto topoi je sejmout část zodpovědnosti z autora textu.

Kosmas se v prologu věnovaném mistru Gervasiovi zmiňuje o tom, že *Kroniku Čechů* píše z toho důvodu, aby pověsti neupadly v zapomnění. *A tak jsem počal své vypravování od prvních obyvatelů země české a jen něco málo, co jsem poznal z báječného*

⁹⁹ KOSMAS, 1950, s. 12.

¹⁰⁰ KOSMAS, 1950, s. 12.

¹⁰¹ TAMTÉŽ, s. 76.

¹⁰² KRISTIÁN, 1978, s. 12

¹⁰³ CHALOUPECKÝ, 1942, s. 171.

podání starců, vykládám, ne z touhy po lidské chvále, nýbrž aby pověsti neupadly v zapomenutí, podle toho, jak umím a vím, lásce všech dobrých lidí.¹⁰⁴

U Kristiána je impulz k sepsání díla jiného charakteru než i Kosmy. ...*pokládal jsem za vhodné obrátiti se k Vaší Svatosti, jenž z téhož rodu svůj původ odvozujete, abych z Vašeho rozkazu a s Vaším svolením toto líčení poněkud opravil...*¹⁰⁵ *Nyní Vás prosím, slovutný biskupe a nejdražší synovče, poněvadž jste mne nehodného přiměl k této práci...*¹⁰⁶

Naproti tomu autor *Vita minor* jednal a dílo sepsal na opětovnou žádost svých spolubratří. On sám vlastně nic psát nechtěl, ale spolubratři v klášteře ho o to žádali a on nakonec svolil, třebaže věděl, že k tomu nemá potřebné schopnosti. *Na opětovnou žádost svých spolubratří sestavil jsem v písemném záznamu děje o životě a obcování blaženého otce Prokopa, třebaže jsem věděl, že úkol přesahuje mé síly, a pokládal jsem za vhodné předložiti toto sepsání Vaší jasnosti, uvažuje, že bude spravedlivé a opatrné, jestliže nebudu směti ze své nepatrnosti odvážiti se ničeho, co by dříve nebylo opřeno a posíleno vahou Vašeho souhlasu.*¹⁰⁷

3.5 Žádost o podporu

Jedním z posledních druhů topoi, které se ve středověkých textech objevují, je topos žádosti o podporu. V období středověku bylo velmi důležité, aby dílo někdo podporoval, protože pak byl větší předpoklad, že práce najde své uplatnění.

Kristián ve své legendě žádá biskupa Vojtěcha, aby ho svými modlitbami podporoval u Boha. *Nyní Vás prosím, slovutný biskupe a nejdražší synovče, poněvadž jste mne nehodného přiměl k této práci, abyste mne podporoval modlitbami u společného našeho ochránce...; Také ji račte svým potvrzením opatřiti, aby aspoň ve Vaší diecézi směla býti opisována a čtena.*¹⁰⁸

V *předmluvě Menšího života* je prosba o podporu také. ...*milostí Svého závažného slova našemu bratrstvu doporučiti toto znění, aby bylo uchováváno na věčné časy.*¹⁰⁹

¹⁰⁴ KOSMAS, 1950, s. 12.

¹⁰⁵ KRISTIÁN, 1978, s. 9.

¹⁰⁶ TAMTÉŽ, s. 11.

¹⁰⁷ CHALOUPECKÝ, 1942, s. 171.

¹⁰⁸ KRISTIÁN, 1978, s. 11.

¹⁰⁹ CHALOUPECKÝ, 1942, s. 171.

4 Srovnání prologů

Předmětem zájmu diplomové práce byly tři prology tří děl z období středověku. Konkrétně se jedná o pět prologů Kosmovy *Kroniky Čechů*, o prolog *Kristiánovy legendy* a o prolog jedné z prokopských legend *Vita minor*. Každá z těchto předmluv je jiná minimálně z toho důvodu, že každá vznikala v jiném období (*Kristiánova legenda* kolem roku 992, *Kosmova Kronika Čechů* kolem roku 1125 a *Vita minor* z 1. poloviny 12. století). Přestože texty vznikaly v dlouhém časovém rozpětí, mají velký počet shodných znaků. Ve všech textech se objevují loci communes, které jsou tak typické pro období středověku. Různé druhy topoi se objevují ve všech předmluvách. Asi nejčastějším typem je topos líčené pokory. Zajímavé je sledovat, v jakých podobách se tyto sentence objevují. Přestože jsou různě formulované, jejich poselství je vždy stejné a lze shrnout do několika vět – autor nemá dostatečné vzdělání a schopnosti, aby dílo vytvořil, jeho osobnost je nicotná, dílo je směšné a plné chyb, autor je zaostalý, titěrný, pošetilý a podobné výroky, které směřuje na svou adresu a své dílo. Ve dvou dílech se objeví totožné znění. Jde o formulaci *solo nomine* (=nehodný slouti). Pravděpodobně jde o loci communes. Konkrétně tato slova nalézáme v *Kosmově kronice* a *Kristiánově legendě*.

Dále se v prolozích setkáme s věnováním díla nějaké významné kulturní osobnosti té doby. Dedikaci jsme objevili ve všech třech dílech. Součástí dedikace bylo oslovení dané osoby spojené s mnoha kladnými atributy. Právě mnoho kladných atributů přisouzených oslovené osobě působí velmi kontrastně s frázemi líčené skromnosti a pokory. Na jedné straně je člověk téměř dokonalý, na straně druhé stojí člověk téměř nicotný.

Žádost o kontrolu, opravu díla shledáváme také velmi populární. Tento druh topoi úzce souvisí s líčenou pokorou. Mnohdy docházelo k tomu, že v jednom větném celku se nacházela žádost o opravu a k tomu několik sebeurážejících připomínek. S prosbou o korekci se opět setkáme ve všech třech dílech.

Co se týče impulzu k sepsání děl, je u každého z autorů jiný. Kristián byl pověřen biskupem Vojtěchem, Kosmas píše z důvodu, aby pověsti neupadly v zapomnění, a mnich ze Sázavy vyhověl opětovné žádosti svých spolubratří (pravděpodobně kvůli kanonizaci Prokopa). Autoři nepíší z touhy po slávě, mají k tomu jiné, morálně vyšší důvody.

Neméně důležitá je i žádost o podporu. Jde o posvěcení díla. S velkou nadsázkou bychom to mohli nazvat středověkou reklamou. Žádost o podporu nesloužila jen k přilákání čtenářů, fungovala totiž i jako ochrana před kritikou.

Jak již bylo řečeno, v *Kosmově kronice* najdeme prologů hned několik. Právě kvůli většímu počtu prologů se nám může zdát, že frekvence topoi není taková jako u ostatních předmluv. Prology *Kosmovy kroniky* se od prologů u ostatních děl poměrně liší. Patrný je především rozdíl mezi Kosmou a Kristiánem. Děkan pražské kapituly své předmluvy píše s lehkostí, humorem, kdežto u mnicha Kristiána nacházíme spíše asketické zásady, kajícínost, hříšnost a odříkání. Prokopská legenda, přestože je plná topoi, působí také poměrně lehce, a co se týče kompozice a formulací, má blíže spíše ke *Kosmově kronice*.

V předmluvě *Kosmovy Kroniky Čechů* najdeme i mnohá témata, která mají přesah až do dnešní doby. Psát pravdu, nebo lhát? Radši mlčet, než psát nepravdu! Pochlebování proti úctě a spravedlnosti. Zároveň nechybí jistá dávka humoru. Na středověkou literaturu té doby je dílo vyspělé. Stejně tak neodpovídá ranému středověku, že Kosmas nepřekládá všechny prameny, ale tvrdí, že je zbytečné opakovat to, co už stejně všichni znají. V jiném prologu se takováto témata neobjevují. S tím souvisí i netradiční děkanův pohled na střídání četby literatury náročnější a literatury jednodušší, prostší. V tomto ohledu Kosmas působí jako novátor. Zajímavě také působí kombinování prozaického vyjádření (většina textu) a veršovaného textu. To ani v *Kristiánově legendě*, ani ve *Vita minor* nenajdeme. Mohli bychom však říci, že co se týče veršů, má *Menší život* blíže ke *Kosmově kronice*, protože součástí prologu *Vita minor* je báseň o Bohu a Prokopovi. Musíme však podotknout, že v *Menším životě* je báseň zcela samostatně, kdežto v *Kosmově kronice* jsou verše zakomponovány do textu.

V prologu *Kosmovy Kroniky Čechů* se na rozdíl od zbylých dvou prologů přesněji určuje historická látka (prology 1. a 2. knihy) a také doba sepsání díla (prolog 1. knihy).

Kosmova kronika je také jediná, kde se objevuje alespoň stín psychologie postav. Klerik Bohumil děkanovi prozradil, že Klimenta mrzí, že mu dílo také nedal přečíst. Setkáváme se zde s prvkem žárlivosti, závisti.

Závěr

V diplomové práci byly za základní zdroj informací brány prology středověkých legend a kronik, konkrétně se jednalo o Kosmovu *Kroniku Čechů*, *Kristiánovu legendu* a jednu z prokopských legend *Vita minor*. Kroniky a legendy patřily v období středověku mezi nejpoblárnější žánry. Základní funkcí kronik tehdejší doby byl popis událostí, neměli bychom ale opomíjet funkci zábavnou. Tato funkce byla totiž v době středověké velmi důležitá. Kroniky také sloužily k popisu mocenských a majetnických nároků panovníka a církve. Oproti tomu funkcí legendy bylo seznamovat co největší počet věřících s osudy svatých, případně měly sloužit k podpoře kultu svatých. Je důležité zmínit, že se funkce legendy v tehdejší době a v současnosti velmi liší. Právě kronikám, legendám a dalším středověkým dílům vděčíme za množství informací, které o středověké době máme. Tyto práce nejsou vždy zdrojem přesných informací (např. Kosmovo zamlčení Sázavy, úpravy života světců apod.), přesto je jejich role klíčová a nezastupitelná.

Pro středověké legendy a kroniky je charakteristický výskyt prologů, které předchází textu díla. Pomocí nich se autor obrací ke čtenářům či k posluchačům. Slouží především k tomu, aby nás na příští text připravily a dopředu nás seznámily s informacemi, které bychom podle autora měli znát. Autor tímto způsobem navazuje se čtenářem bližší vztah, k tomu pisatel využívá i uvedení informací z vlastního života. Především proto jsou prology pro dnešní vědce a badatele důležitým zdrojem poznatků. Právě díky prologům Kosmovy *Kroniky Čechů* máme o jejím tvůrci alespoň nějaké informace (přestože jich není mnoho). Kromě navázání bližšího vztahu s publikem slouží prology také k tomu, abychom dílo lépe pochopili a abychom se o něj více zajímali (upoutání pozornosti). Prology jsou důležité i přesto, že nerozvíjí dějovou linii díla (tvoří samostatný statický celek). Rozhodně nelze říci, že prolog nemá k dílu jako takovému žádný vztah. Předmluva totiž slouží k tomu, aby na dílo připravila a umožnila tak čtenáři či posluchači ho lépe pochopit a porozumět mu. Proto bychom roli prologů rozhodně neměli podceňovat.

Již bylo řečeno, že jedním z několika úkolů prologu je seznámit čtenáře s osobností autora. Předmluva totiž byla místem, kde autor mohl představit sám sebe. Spisovatelé toho pochopitelně využívali a uváděli informace o svém věku, životě, postavení, zmiňovali své vzdělání, jméno atd. Na čtenáře pak autor působí osobnějším, bližším dojmem. Je zřejmé, že autoři opravdu stojí o to, aby čtenář dílu co nejvíce porozuměl.

K jedné ze zákonitostí těchto dvou žánrů (legenda, kronika) patří častý výskyt topoi. Topos je ustálená fráze, která je typická pro určité kulturní prostředí. Za zajímavé považujeme to, že jedna myšlenka je v těchto sentencích vyjadřována různými způsoby, často se setkáme s aktualizacemi. Období středověku se vyznačuje velkou důležitostí náboženství. Právě náboženství silně ovlivňovalo pohled na svět. Pravděpodobně z tohoto důvodu byl topos tak častým a oblíbeným jevem. Topoi můžeme rozdělit do několika skupin. V pracích najdeme topos líčené pokory/skromnosti, topos žádosti o opravu, dedikaci díla, důvod/impulz k sepsání díla, topos žádosti o podporu a další. Jak již bylo zmíněno, topos byl ve své době velmi populární, a z toho důvodu se v předmluvách *Kristiánovy legendy*, *Kosmovy Kroniky Čechů* a *Vitae minoris* s toposem setkáváme opravdu často. V primárních pramenech jsme se nejčastěji setkali s toposem líčené pokory/skromnosti. Autor haní své vzdělání, svou schopnost psát, ve srovnání s jinými autory a vzdělanci vždy prohrává, někdy dokonce autor sám sebe nazývá největším hříšníkem a absolutně neschopným člověkem. Vynalézavost některých autorů se zdá až neuvěřitelná. Kosmas o svém díle řekl, že je slohem selské. Toto označení ve své době patřilo mezi ty největší urážky a ponížení. Kvůli topoi se autor jeví jako skromný člověk, který ale na naléhání někoho ze svého okolí svou malost překoná a dílo sepiše. Pisatel díla se stylizuje do pozice člověka, který není způsobilý dílo vytvořit. Ve velké většině případů se však jedná opravdu jen o pózu, protože dílo, které po prologu následovalo, vynikalo svou kvalitou a úrovní. Nejinak tomu bylo i v našich primárních pramenech.

V textech se setkáváme i s ostatními skupinami topoi. Zde jsou autoři stejně vynalézaví jako u toposu líčené pokory. Nedílnou součástí byla dedikace díla, tedy věnování některé osobnosti. Ve většině případů se jednalo o významné kulturní osobnosti, které měly dílu zaručit ochranu, popularitu a propagaci, dokonce bychom mohli říci reklamu. Součástí věnování bylo i vyzdvižení kvality dedikovaného člověka. Právě toto vyzdvižení působilo silně kontrastně s popisem autorovy neschopnosti. V období středověku byly tyto fráze nutné (doba si je žádala) a bez nich by pravděpodobně díla neměla takový úspěch.

Mnich Kristián se drží tradiční podoby prologů. V jeho předmluvě se objevují topoi v různých podobách. Sám sebe shazuje a ponižuje, kdežto biskupa Vojtěcha, jemuž je dílo věnováno, vyzdvihuje a chválí. Autor dvojlegendy se zmiňuje i o sv. Václavovi a sv. Ludmile. Podle jeho názoru k nim náš národ nechová takovou úctu, jakou by si zasloužili. Jde vlastně o kritiku přístupu tehdejší společnosti. Autor legendy se v textu sám pojmenuje. Prolog legendy se odlišuje od prologů zbylých primárních pramenů.

Přisuzujeme to době vzniku, *Kristiánova legenda* je totiž nejstarším primárním pramenem použitým v této práci.

Co se týče prologů, je *Kosmova kronika* velmi cenným zdrojem. Kosmas totiž svou kroniku opatřil hned několika prology, proto je dílo specifické a důležité. Kanovník svatovítské kapituly uvádí informace o sobě, o svém vzdělání, svém zaměstnání a mnoho dalšího. Tento fakt je dán i tím, že Kosmas měl o mnoho větší prostor k vyjádření než ostatní autoři. V kronice se totiž setkáme s pěti prology. Celé dílo je věnováno proboštu Šebířovi, jednotlivé knihy jsou dedikovány mistru Gervasiovi, břevnovskému opatovi Klimentovi, zbylé dva prology nejsou věnovány konkrétním lidem. Je důležité upozornit na vývoj Kosmova přístupu. Zpočátku je kronika věnována jednotlivým kulturním osobnostem a autor žádá, aby dílo nespáčil nikdo další, avšak jeden z dalších prologů je věnován případným čtenářům. Kosmas se v prolozích zabývá mnoha tématy. Jedná se např. o stáří, lásku, pravdu a lež apod. Stejně jako Kristián v předmluvě uvádí své jméno.

Všechna již zmíněná fakta svědčí o Kosmově vzdělání a inteligenci. Jeho dílo bylo pro tuto práci opravdu cenným. Mohli jsme totiž komparovat několik prologů od stejného autora. U jiných autorů možnost srovnání alespoň dvou prologů nemáme.

V *Kronice Čechů* se často můžeme setkat s aktualizací topoi. Kosmas byl opravdu nápaditý a výborně využíval kontrastu. Jeho prology jsou psány tak, aby se člověk zamyslel. Některé předmluvy jsou totiž zaměřeny na etiku a děkan klade takové otázky, které čtenáře donutí se u nich pozdržet a zauvažovat nad nimi.

Prolog *Vitae minoris* je věnován Šebířovi. Autor legendy opět umí výborně pracovat se slovy a problematiku topoi ovládá stejně dobře jako předchozí dva autoři. Opět je využíváno kontrastu kvality dedikované osoby a nekvality autora. Od Kosmy a Kristiána se ale mnich ze Sázavy odlišuje tím, že do prologu netradičně zařadil i báseň.

Prology ve středověké literatuře jsou opravdu nedílnou součástí děl. Pro toto období jsou charakteristické určité znaky. Kristián, Kosmas i mnich ze Sázavy typická kritéria splňují. Každý z autorů však pojímá problematiku topoi po svém. Formulace jednotlivých topoi se liší, avšak myšlenka je vždy stejná.

Všechna díla, která následují po předmluvách, jsou kvalitní a přináší nám mnohé, nicméně bez prologů by ani jedno z těchto děl nebylo úplné. Prology nám poskytují nejen fakta o autorovi, díle atd., ale také nám pomáhají udělat si obraz o autorově osobnosti, o jeho schopnostech a úrovni myšlení.

Resumé

The basic aim of this diploma thesis is to examine the prologues in the eldest czech hagiography and historiography. This thesis deals mostly with the prologues of The Cosmas' Chronicle of the Czechs, Christian's legend and the prologue of Vita minor. One of the important parts of this thesis is also the familiarization with these primary sources.

Prologues are very important parts of medieval works. In prologues, the author stands in a closer relationship with the audience, he presents to the audience various information of his life (age, position, education, name, sources). The author's effort to prepare the reader for the work is evident; the given information enable the reader to better comprehend and understand the work itself. Further, the thesis offers comparison of the prologues and the rules for creation of prologues in the Middle Ages. Moreover, various kinds of topoi have been introduced, always supported by examples from primary sources. Each author deals with the issues of topoi in another way. However, the main idea remains the same – the author denigrates or even humiliates himself.

Použitá literatura

Dějiny české literatury I. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1959, 531 s. Práce Československé akademie věd.

HRABÁK, Josef. *Literární komparatistika*. 1. vyd. Praha: SPN, 1971, 88 s.

CHALOUPECKÝ, Václav. *Na úsvitu křesťanství: z naší literární tvorby doby románské v století 9.-13.* Praha: Evropský literární klub, 1942. Knihovna Slavín.

CHALOUPECKÝ, Václav. *Středověké legendy prokopské: jejich historický rozbor a texty*. 1. vyd. Editor Bohumil Ryba Praha: Československá akademie věd, 1953, 285 s., 10 obr. příl. Práce Slovanského ústavu ČSAV.

KOSMAS. *Kosmova Kronika česká*. 4. vyd. Praha: Melantrich, 1950, 227, [3] s. Odkaz minulosti české.

KOSMAS. *Kosmova kronika česká*. 6. vyd. Praha: Svoboda, 1975, 261 s., příl.

Kristiánova legenda: život a umučení svatého Václava a jeho báby svaté Ludmily. 1. vyd. ve Vyšehradu. Praha: Vyšehrad, 1978, 164 s., obr. příl.

KRÁLÍK, Oldřich. *Kosmova kronika a předchozí tradice*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1976, 269 s.

KRÁLÍK, Oldřich. *K počátkům literatury v přemyslovských Čechách*. Praha: Československá akademie věd, 1960, 103 s.

KRÁLÍK, Oldřich. *Od Radima ke Kosmovi: k nejstarším dějinám české vzdělanosti*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1968, 131 s. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, 48.

LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství H & H, 2002, 355 s. ISBN 80-7319-0206.

LUDVÍKOVSKÝ, Jaroslav. (ed.) *Kristiánova legenda: Život a umučení svatého Václava a jeho báby svaté Ludmily*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1978. 164 s.

MINÁRIK, Jozef. *Stredoveká literatúra: svetová, česká, slovenská : vysokoškolská príručka pre filozofické a pedagogické fakulty vysokých škôl*. 2. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1980, 353 s.

NECHUTOVÁ, Jana. *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2000, 365 s. ISBN 80-7021-305-1.

NECHUTOVÁ, Jana a Dana STEHLÍKOVÁ. *Stručné dějiny latinské literatury středověku*. 1. vyd. Praha: Arista, 2013, 309 s. ISBN 978-80-86410-70-8.

Nejstarší legendy přemyslovských Čech. Praha: Vyšehrad, 1969, 224 s., obr. příl.

Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2006, 289 s. ISBN 80-7106-790-3.

SOMMER, Petr. *Svatý Prokop: z počátků českého státu a církve*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2007, 337 s., [16] s. obr. příl. Velké postavy českých dějin. ISBN 978-80-7021-732-0.

ŠVÁB, Miloslav. *Prology a epilogy v české předhusitské literatuře*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966, 251 s. Monografie (Pedagogická fakulta v Plzni).

TŘEŠTÍK, Dušan. *Počátky Přemyslovců: vstup Čechů do dějin (530-935)*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 658 s. Česká historie. ISBN 978-80-7106-138-0.

TŘEŠTÍK, Dušan. *Počátky Přemyslovců*. 1. vyd. Praha: Academia, 1981, 111 s.

ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. ISBN 978-80-7106-905-8.